

NORGE- en rettsstat for alle?

NORGE- en rettsstat for alle?	1
En rapport om holdninger til minoriteter i det norske rettsvesen.....	5
Forord	5
- Hvordan behandles personer med minoritetsbakgrunn, det være seg personer med innvandrerbakgrunn eller nasjonale minoriteter, av aktørene i det norske rettsvesenet?	6
1-Innledning	7
Bakgrunnen for prosjektet	7
Hvorfor ble prosjektet iverksatt?.....	8
Erfaringer fra Senter mot etnisk diskriminering og OMOD:.....	9
Sak 1	9
Sak 2	10
Sak 3	10
Sak 4	10
Internasjonale menneske- rettighetsforpliktelser	11
Hva er etnisk diskriminering?	12
2-Hvordan behandles personer med minoritetsbakgrunn av aktørene i det norske rettsvesenet?.....	13
Presentasjon og kommentarer til undersøkelsens funn.....	13
2.1 Betydningen av etnisk opprinnelse, hudfarge og religiøs overbevisning	14
Kommentarer.....	15
2.2 Hvor stor betydning har en parts etniske opprinnelse, hudfarge og religiøse overbevisning?	16
Funn	16
Kommentarer.....	18
2.3 Dommerens opptreden når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn... ..	18
Funn	19
Kommentarer.....	19
2.4 Rettens avgjørelse når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn.....	20
Funn	20
Kommentarer.....	21
2.5 Fordomsfulle holdninger til uttrykk i rettsapparatet.....	21
Funn	21
Kommentarer.....	25
2.6 Norske vitners beskrivelse i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn. ..	26
Funn	26
Kommentarer.....	26
2.7 Diskriminering som juridisk moment i saken	27
Vanskeligere å få medhold hvis det prosederes på diskriminering?	27
Funn	27
Kommentarer.....	28
Vil advokatene prosedere på diskriminering?.....	28
Funn	28
Kommentarer.....	29
Hvorfor ikke prosedere på diskriminering?	30
Kommentarer.....	31
2.8 Rettssikkerhet og bruk av tolk.....	31

Funn	31
Konflikt med dommeren om bruk av tolk	32
Funn	32
Kvaliteten på tolkning	32
Funn	33
Presses tolken av dommeren?	33
Funn	33
Kommentarer.....	34
2.9 Behandling av foreldre med minoritetsbakgrunn i saker vedrørende barnerett/barnevernrett.....	35
Funn	35
Kommentarer.....	35
3- Presentasjon av respondentene i undersøkelsen	36
Antall innkomne svar.....	36
Geografisk fordeling.....	37
Kjønnfordeling.....	38
Advokatenes erfaringsbakgrunn.....	38
Andel klienter med minoritetsbakgrunn	39
4- Undersøkelsens design og metode	40
Hvem skulle spørres?.....	40
Det statistiske utvalg - tilfeldig eller strategisk?	40
Utforming av spørreskjemaet	41
Utsendelse av spørreskjemaet	42
Utvalg av spørsmål som fremstilles i rapporten.....	42
5- Veien videre – forslag til tiltak	43
Innledning	43
Forslag til tiltak	44
Det juridiske studium.....	44
Etterutdanning	44
Rekruttering av legdommere med minoritetsbakgrunn	45
Holdninger blant legdommere.....	45
Retningslinjer for bruk av tolk	46
Ethiske retningslinjer for dommere	46
Menneskerettigheter i Norge.....	46
Videre forskning	47
6- Vedlegg	47
6.1 Brev til advokatene i Norge	47
6.2 Spørreskjema, side 1	48

SPØRRESKJEMA

(Understrek eller sett ring rundt det alternativ som passer.)

1. Deres kjønn: *Kvinne* *Mann*
2. Hvor lenge har De praktisert som advokat? _____ (Ca år)
3. Geografisk område for Deres virksomhet: _____
4. Hvor stor andel av Deres klienter, i saker som føres for retten, har innvander-/minoritetsbakgrunn? _____ (Ca i prosent)
5. Har De tenkt på at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Hudfarge	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Religiøs overbevisning	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>

6. Tror De at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Hudfarge	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Religiøs overbevisning	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>

7. Forutsetning: De har svart "ja" på et eller flere av spørsmålene under punkt 6. Hvor stor betydning tror De at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>
Hudfarge	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>
Religiøs overbevisning	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>

8. Har De opplevd klimaet i rettssalen som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Mye bedre *Noe bedre* *Likt* *Noe dårligere* *Mye dårligere* *Vet ikke*

9. Forutsetning: De har opplevd klimaet i rettssalen som annerledes, jfr Deres svar på sp. 8. Hvor ofte har De opplevd at klimaet i rettssalen er annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Svært ofte *Ofte* *Sjelden* *Vet ikke*

.....	49
6.3 Spørreskjema, side 2	49

10. Hvordan har De opplevd dommerens/-es opptreden når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Mye mildere Noe mildere Likebehandling Noe strengere Mye strengere Vet ikke

11. Har De opplevd rettens avgjørelse som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Mye mildere Noe mildere Lik Noe strengere Mye strengere Vet ikke

12. Forutsetning: De har opplevd rettens avgjørelse som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn, jfr Deres svar på sp. 11.
Hvor ofte har De opplevd at rettens avgjørelse er annerledes?

Svært ofte Ofte Sjelden Vet ikke

13. Har De opplevd at fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn er kommet til uttrykk under sakens behandling i rettsapparatet?

Ja Nei (Hvis "ja", svar også på 13.A til 13.D.)

13.A. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos dommeren?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.B. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos aktor?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.C. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos motpartens advokat?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.D. Beskriv kort på hvilken måte dette kom til uttrykk og gjerne i hvilken instans/hvor du har opplevd slike holdninger.

14. Tror De at etnisk norske vitner, i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende (br/gr) enn i tilsvarende tilfeller hvor den tiltalte er etnisk norsk?

Mye mindre br/gr Noe mindre br/gr Likt Noe mer br/gr Mye mer br/gr Vet ikke

15. Tror De at vitner med minoritetsbakgrunn, i straffesaker hvor tiltalte også har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende (br/gr) enn i tilsvarende tilfeller hvor den tiltalte er etnisk norsk?

Mye mindre br/gr Noe mindre br/gr Likt Noe mer br/gr Mye mer br/gr Vet ikke

..... 50

6.4 Spørreskjema, side 3 50

16. Forutsetning: sakens faktum inneholder et diskrimineringselement med juridisk relevans. Tror De at det ville være vanskelig å få medhold i saken dersom den prosederes på et rettsgrunnlag som anklager motparten for å ha handlet diskriminerende eller for å ha diskriminerende eller uakseptable holdninger overfor personer med minoritetsbakgrunn?

Mye vanskeligere Litt vanskeligere Likt Litt lettere Mye lettere Vet ikke

17. Forutsetning: tilsvarende som i 16.

Dersom det er mulig ville De prosedert saken uten å vektlegge det diskriminerende element?

Ja Nei Vet ikke

18. Forutsetning: De har svart "ja" på spørsmål 17.

Hvorfor ville De prosedert saken uten å vektlegge det etniske element?

19. Har De opplevd manglende bruk av tolk som et problem i saker hvor språklige minoriteter (f eks innvandrere og/eller nasjonale minoriteter) er parter eller opptrer som vitner?

Svært problematisk Problematisk Ikke problematisk Vet ikke

20. Har De opplevd konflikt /-er med dommeren /-e om nødvendigheten av å bruke tolk?

Ja Nei Har ikke hatt behov for tolk

21. Forutsetning: Det brukes tolk under sakens behandling i retten.

Har De opplevd kvaliteten på tolkningen som et rettssikkerhetsproblem?

Ja Nei Vet ikke

22. Forutsetning: Det brukes tolk under sakens behandling i retten.

Har De opplevd at tolken ikke får utført sitt arbeid på en tilfredsstillende måte på grunn av at dommeren er utålmodig og presser forhandlingene fremover?

Ja Nei Vet ikke

23. Forutsetning: De arbeider med barnerett og/eller barnevernrett.

Mener De at foreldre med minoritetsbakgrunn i saker vedrørende barnerett/barnevernrett behandles annerledes på grunn av deres kulturelle bakgrunn enn etnisk norske foreldre?

Mye bedre Noe bedre Likebehandling Noe verre Mye verre Vet ikke

..... 51

En rapport om holdninger til minoriteter i det norske rettsvesen

Forord

En sentral målsetting i regjeringens innvandringspolitikk er å motarbeide enhver form for diskriminering. Dette er nedfelt i Stortingsmelding nr. 17 (1996/97) Om innvandring og det flerkulturelle Norge.

Diskriminering dreier seg om to forhold skriver Anne Britt Djuve og Kåre Hagen i boken «Skaff meg en jobb!» utgitt av FAFO i 1995.

«På den ene siden at noen mennesker, på grunn av kjennetegn de selv ikke har valgt, tvinges til å leve sine liv på andre vilkår enn andre. På den annen side dreier det seg om normer for hvordan medmennesker skal behandles.»

Senter mot etnisk diskriminering og OMODønsker gjennom sitt arbeid å synliggjøre ulike sider ved den diskrimineringen som forekommer i Norge i dag. Dette for å kunne bekjempe forskjellsbehandling på grunn av etnisk opprinnelse. Denne undersøkelsen er ment som et bidrag til utvikling av standarder og normer for hvordan personer med minoritetsbakgrunn skal behandles i rettsapparatet.

Undersøkelser omfang er tilpasset våre organisasjoners størrelse. Den ble gjennomført i perioden oktober 1999 til mars 2000.

Vi takker advokatene Arild Humlen, Trond Romstad og Leidulv Digernes, professorene Nils Christie og Kristian Andenæs, for deres innspill til utformingen av spørreskjemaet. Vi vil også takke Den norske advokatforenings menneskerettighetsutvalg, foreningens rettssikkerhetsutvalg og Forsvarergruppen av 1977 for deres bidrag. Endelig retter vi en spesiell takk til respondentene som har gitt oss mulighet til å få bedre innsikt i det som skjer i rettsapparatet.

Oslo, 5. mai 2000

Daglig leder

Manuela Ramin-Osmundsen
Senter mot etnisk diskriminering

Leder OMOD

Oddvar Akhenaton de Leon

- Hvordan behandles personer med minoritetsbakgrunn, det være seg personer med innvandrerbakgrunn eller nasjonale minoriteter, av aktørene i det norske rettsvesenet?

Dette er det overordnede spørsmål som søkes belyst ved denne spørreundersøkelsen. Spørsmålet stilles fordi vi tror at svaret har relevans for de rettsavgjørelser som berører parter med minoritetsbakgrunn. Spørsmålet stilles også fordi vi gjennom vår virksomhet har sett eksempler på uakseptable uttalelser og holdninger fra aktører i rettsapparatet.

Denne spørreundersøkelsen bygger på svar fra 248 advokater og viser bl a at:

- **135 advokater** mener at en parts etniske opprinnelse kan ha betydning for sakens behandling i rettsapparatet.

- **125 advokater** mener at en parts hudfarge kan ha betydning for sakens behandling i rettsapparatet.

- **101 advokater** har opplevd at dommeren opptrer annerledes når en av partene har minoritetsbakgrunn, enn hva som er tilfelle når alle de involverte er etnisk norske.
- **82 advokater** har opplevd at rettens avgjørelse er annerledes i saker hvor en av partene har minoritetsbakgrunn, enn hva man kunne forvente ut fra kjennskap til rettspraksis.
- **98 advokater** har opplevd at fordomsfulle holdninger overfor minoriteter er kommet til uttrykk under rettsbehandlingen.
- **64 advokater** mener at etnisk norske vitner, i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende enn i tilsvarende tilfeller hvor den tiltalte er etnisk norsk.
- **100 advokater** har opplevd kvaliteten på tolking som et rettssikkerhetsproblem.
- **104 advokater** har opplevd manglende bruk av tolk som et problem i saker hvor språklige minoriteter er parter eller opptrer som vitner.
- **48 advokater** som arbeider med barnerett/familierett, mener at foreldre med minoritetsbakgrunn behandles verre enn foreldre med norsk bakgrunn i rettsaker vedrørende omsorg for barn.
- Visste du at advokater har slik oppfatning av det norske rettsvesenet?

Vi ønsker med denne rapporten å gjøre kjent hva slags barrierer personer med minoritetsbakgrunn kan oppleve i møte med det norske rettsvesen. Bakgrunnen for det er vissheten om at uten kjennskap til problemet, vil intet bli gjort for å sikre alle likhet for loven i Norge.

Likhet for loven er en konvensjonsfestet rett som gjelder uavhengig av en parts etnisitet, hudfarge eller religiøse overbevisning. Dette må det aldri herske noen tvil om.

1-Innledning

Bakgrunnen for prosjektet

Senter mot etnisk diskriminering og Organisasjonen mot offentlig diskriminering (heretter; OMOD) arbeider for å forhindre at diskriminering skjer. Med «diskriminering» menes her negativ forskjellsbehandling på bakgrunn av en persons etniske eller nasjonale opprinnelse, hudfarge eller religiøse overbevisning.

OMOD ble opprettet i 1993 og er en frivillig organisasjon (NGO) som gir råd og veiledning i diskrimineringsaker. Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet høsten 1998 av regjeringen og er et offentlig rettshjelpskontor. Senterets jurister gir juridisk bistand til personer som mener seg utsatt for diskriminering, og kontoret har dessuten fått i oppgave å bidra til å kartlegge art og omfang av diskriminering.

Det følger av Kommunal- og regionaldepartementets merknader til Senterets mandat, at bevilgende myndighet heter forutsetter at Senteret inngår samarbeid med «interesseorganisasjonene som arbeider mot diskriminering». Blant annet som en følge av dette, ble det avholdt et såkalt kontaktmøte mellom OMOD og Senter mot etnisk diskriminering 13. april 1999. I dette møtet ble de faglige berøringspunktene mellom organisasjonene drøftet, og man diskuterte også mulighetene for konkrete samarbeidsprosjekter hvor man kunne dra nytte av hverandres spisskompetanse.

OMOD har helt fra oppstarten i 1993 vært spesielt opptatt av minoriteters møte med politi og rettsvesen. Med «minoriteter» menes i denne rapporten personer med annen etnisk opprinnelse enn norsk, f.eks. personer med innvandrerbakgrunn, flyktninger og asylsøkere. Nasjonale minoriteter som samer, kvener, tatere, romani og sigøynere, omfattes også av begrepet «minoriteter». OMOD har gjennom sitt virke sett eksempler på og fått signaler om at personer med minoritetsbakgrunn ikke får tilsvarende behandling i rettsapparatet som etnisk norske. Senter mot etnisk diskriminering har tilsvarende erfaringer som OMOD.

På bakgrunn av ovennevnte ble det enighet mellom OMOD og Senteret om at man skulle samarbeide om en pilotundersøkelse som tok sikte på å kartlegge aktørene i rettsapparatets holdninger til personer med minoritetsbakgrunn. Med «aktører i rettsapparatet» menes fagdommere, legdommere, representanter for påtalemyndigheten (aktoratet) og advokater. Det ble besluttet å gjennomføre pilotundersøkelsen ved hjelp av egne medarbeidere. Man ble også enige om at det på lengre sikt skulle være et mål å gjennomføre en mer omfattende undersøkelse i samarbeid med etablerte forskningsinstitusjoner, dersom pilotundersøkelsen viste et behov for ytterligere forskning.

Hvorfor ble prosjektet iverksatt?

Senter mot etnisk diskriminering har fått i oppgave å dokumentere og overvåke situasjonen med hensyn til art og omfang av diskriminering i Norge, jfr. mandatet pkt. 11. OMOD har siden organisasjonens opprettelse jobbet på frivillig basis for å dokumentere etnisk diskriminering.

Det er en kjensgjerning at det er vanskelig å få et problemområde på dagsorden før det kan fremlegges tilstrekkelig dokumentasjon som beviser at det foreligger et problem, og som viser at det er behov for særskilt innsats. Dette gjelder ikke minst i forhold til ansvarlige myndigheter. Undersøkelser som bidrar til slik kartlegging er derfor nødvendige og viktige.

En undersøkelse som den her foreliggende vil foruten å vise hvilke holdninger som finnes i rettsapparatet, også bidra til å sette fokus på emnet. Det er vårt håp at dette i seg selv vil ha betydning for holdningene i rettsapparatet. Senteret og OMOD mener

at det er hensiktsmessig å innta en «føre var» posisjon hva gjelder et så alvorlig menneskerettsbrudd som etnisk diskriminering innen rettsvesenet vil være.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD hadde også andre mål som vi ønsket å nå gjennom iverksetting av herværende undersøkelse. Målsettingene med pilotundersøkelsen var å:

1. Kartlegge diskriminerende holdninger og adferd overfor etniske minoriteter i rettsapparatet.
2. Undersøke om internasjonale menneskerettsfor- pliktelse om ikke å diskriminere på etnisk grunnlag, etterleves i det norske rettsvesenet.
3. Gjøre advokater oppmerksomme på etnisk diskriminering som en problemstilling gjennom utsendelsen av spørreskjemaet. Dette vil kunne få betydning for deres videre arbeid som partsrepresentanter for personer med minoritetsbakgrunn.
4. Eventuelt bruke innkomne data til å henstille forskningsinstitusjoner til å arbeide videre med problemstillingen. Bakgrunnen for dette er at det vil kunne oppstå behov for kvalitativ forskning på området.
5. Eventuelt be om at det blir iverksatt tiltak for å endre holdninger og adferd hos aktørene ved norske domstoler.

Erfaringer fra Senter mot etnisk diskriminering og OMOD:

Som nevnt ovenfor kom samarbeidsprosjektet mellom OMOD og Senter mot etnisk diskriminering i stand på bakgrunn av felles erfaringer som indikerte at personer med minoritetsbakgrunn ikke får tilsvarende behandling i rettsapparatet som etnisk norske. Både gjennom konkrete enkeltsaker og gjennom samtaler med personer med minoritetsbakgrunn har vi sett og blitt fortalt at minoriteter ikke opplever «likhet for loven».

Våre erfaringer er ikke utelukkende knyttet til straffesaker. Også i sivile saker har vi sett eksempler på at den av partene som har minoritetsbakgrunn ikke blir behandlet på tilsvarende måte som den av partene som er etnisk norsk. Med «sivile saker» menes saker som ikke er straffesaker, f.eks saker etter lov om barnevern, eiendomstvister og kjøpstvister.

Vi vil i det følgende gi eksempler på saker hvor personer med minoritetsbakgrunn har ment seg diskriminert i møte med det norske rettsapparatet.

Sak 1

Under en straffesak hvor en person med minoritetsbakgrunn stod tiltalt for brudd på straffeloven, uttalte aktor under prosedyren: «Vi kan ikke godta at disse utlendingene som kommer hit, og som ikke følger norsk lov, går fri.» Uttalelsen ble videre

underbygget fra aktors side ved at vedkommende refererte til erfaringer fra politikammeret som etter sigende skulle tilsi at utlendinger måtte straffes og ikke gå fri. Tiltaltes forsvarer påtalte aktors uttalelser. Under replikkvekslingen som deretter fulgte henviste aktor til en uttalelse fra en utenforstående muslimsk kvinne som lød som følger: «Alle norske kvinner er horer». Denne uttalelsen var fra aktors side ment for å vise at muslimer ikke har full respekt for norske kvinner. Det er en grunnleggende forutsetning at en person som står tiltalt i en straffesak, skal dømmes etter hva han har gjort. Det er ikke adgang til å straffedømme en person på bakgrunn av hvem han er og/eller hvilken etnisk opprinnelse han har. På bakgrunn av dette anmeldte Senter mot etnisk diskriminering, på vegne av tiltalte, aktor til SEFO. Grunnlaget for anmeldelsen var at vi mente at aktor hadde vist grov uforstand i tjenesten, jfr straffeloven § 325.

Anmeldelsen ble henlagt av statsadvokaten uten at det var foretatt noen form for etterforskning. Ikke en gang aktor ble innkalt til avhør. Senteret påklaget henleggelsen til Riksadvokaten og som en følge av dette ble Statsadvokaten pålagt å utføre visse etterforskningsskritt. Saken er ikke avsluttet, og det er derfor ikke mulig å si hva utfallet av anmeldelsen blir.

Sak 2

K tapte en sak vedrørende eiendomsrett i herredsretten (sivil sak). Dommen var avsagt og underskrevet av en fagdommer og to legdommere. En av legdommerne (A) kontaktet K etter domsavsigelsen og beklaget at han hadde underskrevet dommen. Bakgrunnen for As beklagelse var at han mente at saken hadde tatt en rasistisk vending, og at K dermed ikke hadde fått en rettferdig rettsavgjørelse.

Da denne saken er fra 1988 var det ikke mulig for Senteret å gjøre noe.

Sak 3

K var tiltalt for brudd på straffeloven. Da aktor holdt sitt innledningsforedrag uttalte han bl a følgende. «Gutten er 17 år og av taterslekt.» Aktor redegjorde videre for livsførselen til tiltaltes foreldre.

Aktors uttalelser ble av tiltalte og av flere tilhørere oppfattet dithen at aktor mente at Ks etniske bakgrunn medførte at retten måtte bedømme de handlinger han stod tiltalt for å ha begått, ekstra strengt.

Senteret har sendt en klage til politimesteren og klaget over aktors opptreden. Bakgrunnen for klagen er at en persons etniske opprinnelse og/eller foreldrenes livsførsel ikke er relevante for rettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Vi har ennå ikke mottatt tilbakemelding på klagen.

Sak 4

I forbindelse med en straffesak foretok Kriminalomsorg i frihet (KiF) en personundersøkelse av K. Formålet med dette var å vurdere om K var egnet til

samfunnstjeneste. Person-undersøkelsen ble lagt frem for retten og var et sentralt dokument i saken. Ks oppvekst og familieforhold var beskrevet i dette dokumentet. Som det første i undersøkelsesrapporten slår KiF fast at «siktede er 17 år og er av omstreiferslekt». Da K fikk rapporten fra KiF til undertegning, ble han overrasket og fortørnet over at den omtalte hans etniske bakgrunn. På dette grunnlag nektet han å skive under. Undersøkelses- rapporten ble likevel lagt frem for retten og lagt til grunn for rettens avgjørelse.

K henvendte seg til OMOD og ba om hjelp til å klage over personundersøkelsen. Overfor OMOD har K gitt uttrykk for at han ikke skjønner hvor KiF har fått opplysningene om hans etniske bakgrunn fra. Selv omtalte han ikke sin etniske bakgrunn overfor KiFs personundersøker. Dernest har K gitt uttrykk for at han anser sin etniske bakgrunn for å være saken irrelevant. Etter Ks oppfatning er slik vektlegging av hans etniske bakgrunn kun egnet til å aktivere fordommer og til å fjerne oppmerksomheten fra de faktiske omstendighetene som K mener at han bør bedømmes ut fra.

K påpeker også at uttrykket «omstreiferslekt» som KiFs personundersøker har brukt, er et svært nedsettende og slangpreget uttrykk, et skjellsord, som historisk sett har vært brukt av den etniske majoriteten til å legge folk av romanislekt for hat. «Omstreifer» er etter Ks oppfatning et uttrykk som ingen romanifolk aksepterer eller bruker om seg selv, og kan sammenlignes med nigger, svarting og liknende. Den korrekte betegnelse er etter Ks oppfatning romani.

Internasjonale menneske- rettighetsforpliktelser

Norge er forpliktet av en rekke internasjonale konvensjoner til å sikre likhet for loven og bekjempe etnisk diskriminering. I flere av disse nevnes etnisk diskriminering innen rettsvesenet spesielt.

Prinsippet om likhet for loven er uttrykkelig fastslått i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter i art. 26. Bestemmelsen lyder som følger:

«Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling på noe slikt grunnlag som rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller stilling forøvrig.» Også konvensjonens art. 14 fastslår at; «Alle skal være like for domstolene».

Det følger av Den europeiske menneskerettighets- konvensjon art. 6 at enhver har rett til en «fair hearing». Fair hearing tilsvarer det norske uttrykket «rettferdig rettergang». Det er ingen rettferdig rettergang i konvensjonens forstand dersom tiltalte i en straffesak eller en part i en sivil sak, behandles annerledes og strengere på grunn av vedkommendes etniske opprinnelse, hudfarge eller religiøse overbevisning. Dette følger uttrykkelig av art. 14 som fastslår at;

«Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag»

Gjennom vedtakelsen av Menneskerettsloven (Lov om menneskerettigheter av 21. april 1999), ble FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Den Europeiske menneskerettighetskonvensjon gjort til norsk lov.

Det følger videre av FNs Rasediskrimineringskonvensjon art. 5 at Norge er forpliktet til å sikre «enhver uten hensyn til rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, likhet for loven». Dette presiseres til særlig å gjelde lik behandling av minoriteter ved domstolene.

Endelig forplikter Rasediskrimineringskonvensjonen art. 6 Norge til å sikre alle under landets jurisdiksjon et «effektivt vern É mot enhver rasediskriminerende handling». Oppfyllelse av denne internasjonale menneskerettighetsforpliktelsen vil være avhengig av at det ikke finner sted diskriminering ved domstolene.

OMOD og Senter mot etnisk diskriminering mener at det er viktig å være oppmerksom på at brudd på menneskerettighetene også kan skje i Norge. Vi mener videre at dersom en person med minoritetsbakgrunn blir forskjellsbehandlet i møte med rettsapparatet, ja Ð så er det et alvorlig menneskerettighetsbrudd og et brudd på retts- sikkerheten. Slikt skal ikke forekomme i en rettsstat.

Hva er etnisk diskriminering?

Uttrykket «etnisk diskriminering» har i denne rapporten tilsvarende betydning som ordet «rasediskriminering» slik det er definert i FNs rasediskrimineringskonvensjon. Etter rasediskrimineringskonvensjonens art. 1 er rase- diskriminering definert som;

«enhver forskjellsbehandling, utelukkelse, inn- skrenkning eller begunstiging på grunn av rase, hudfarge, avstamning eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, hvis formål eller virkning er oppheve eller begrense anerkjennelsen av, nytelsen eller utøvelsen på like fot av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle eller hvilket som helst annet område av det offentlige liv.»

Den svært omfattende definisjonen er fra konvensjons- partenes side ment å skulle forhindre innskrenkende tolkninger av rasediskrimineringsbegrepet. Rase- diskriminering omfatter alle former for forskjellsbe- handling på grunnlag av etniske kriterier, og også alle former for formål og virkninger. Sistnevnte innebærer bl a at en handling eller unnlattelse kan være diskriminerende selv om dette ikke har vært hensikten. Det er nok at en handling eller unnlattelse har en diskriminerende virkning. Bakgrunnen for dette er at for personene som rammes av diskriminering er det av liten betydning hvilken motivasjon som ligger bak handlingen. I praksis vil det dessuten ofte være vanskelig å bevise hva som er motivasjonen bak en handling.

Resultatet av likebehandling kan bli systematiske ulikheter dersom det ikke blir tatt hensyn til forskjellene som finnes mellom etniske grupper. Denne kompleksiteten i

rasediskrimineringsbegrepet er uttrykt av Michael Banton, lederen for FNs rasediskrimineringskomite (CERD) som overvåker rasediskrimineringskonvensjonen, på følgende måte:

«Diskriminering oppstår når like forhold blir behandlet ulikt, eller når ulike forhold blir behandlet likt, uten å ta hensyn til ulikhetene.»

Prinsippet om likebehandling er ikke absolutt. Rase- diskrimineringskonvensjonen åpner for to unntak fra ovennevnte definisjon. Konvensjonen gir nasjonalstatene anledning til å i visse tilfeller forskjellsbehandle stats- borgere og ikke-statsborgere i landet. Adgang til å forskjellsbehandle ikke-statsborgere fra ulike land gis imidlertid ikke. Det gis dessuten adgang til å gjennomføre «særlige tiltak» på et område dersom de har til formål å forhindre diskriminering på et annet. I art. 1.4 heter det:

«Særlige tiltak som settes i verk utelukkende for å sikre tilfredsstillende fremgang for visse rasegrupper, etniske grupper eller individer som trenger slik beskyttelse som kan være nødvendig for å sikre at disse grupper eller individer på like vilkår skal kunne nyte og utøve menneskerettighetene og grunnleggende friheter skal ikke anses som rase- diskriminering forutsatt at tiltakene ikke fører til at det opprettholdes særlige rettigheter for forskjellige rasegrupper, og at de ikke fortsettes etter at de mål tiltakene tok sikte på, er oppnådd.»

Tilbud om tolking kan for eksempel oppfattes som et slikt «særlig tiltak» som har til formål å sikre språklige minoriteter lik adgang til domstolsprøving og rettslig kontradiksjon.

2-Hvordan behandles personer med minoritetsbakgrunn av aktørene i det norske rettsvesenet?

Presentasjon og kommentarer til undersøkelsens funn

Totalt svarte 248 advokater på spørreundersøkelsen. Dette utgjør en svarprosent på ca 19%.

Flere steder i fremstillingen nedenfor er det imidlertid oppgitt et lavere respondenttall enn 248. Dette skyldes at en del av advokatene ikke har besvart alle spørsmålene i det utsendte spørreskjemaet. Bakgrunnen for dette er bl a at enkelte av spørsmålene forutsatte et bestemt svar på forutgående spørsmål.

Videre er det statistiske utvalg for enkelte spørsmål, begrenset til de 215 advokatene i undersøkelsen som har oppgitt at de har hatt klienter med minoritetsbakgrunn. Dette gjelder for spørsmål som vedrører observasjon av diskriminering i rettsalen.

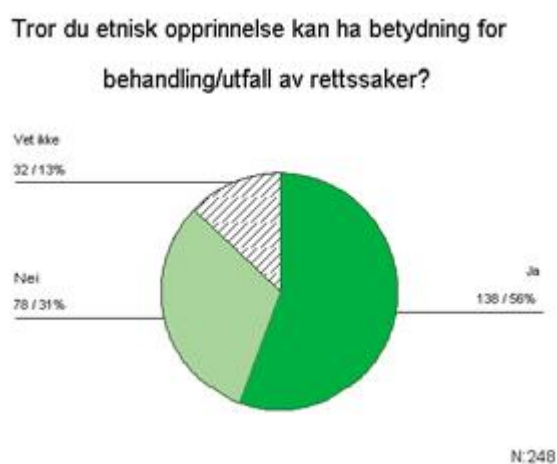
En nærmere presentasjon av respondentene i undersøkelsen finner du i kapittel 3.

2.1 Betydningen av etnisk opprinnelse, hudfarge og religiøs overbevisning

Funn 248 advokater har svart på om de tror at en parts etniske opprinnelse kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet. Med ordet «betydning» menes «negativ betydning» for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet. Denne forståelsen fremgår klart av spørreskjemaet sett i sammenheng med brevet som fulgte med ved utsendelsen. En slik negativ forskjellsbehandling betegnes som diskriminering.

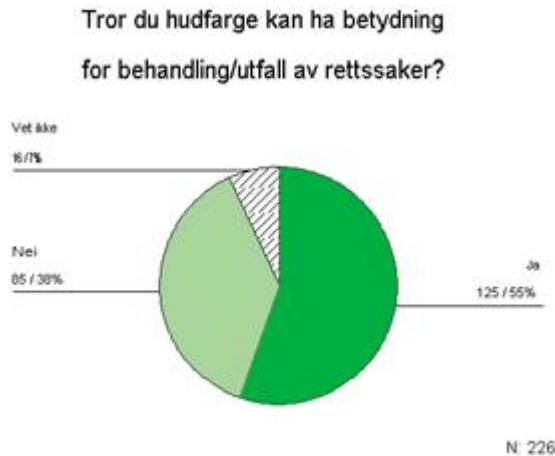
Hele 56% av respondentene svarer at de tror at etnisk opprinnelse kan ha betydning for behandlingen i rettsapparatet. 31% oppgir at de ikke tror at en parts etniske opprinnelse har betydning for rettsbehandlingen. 13% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur a.

Figur a.

226 advokater har svart på om de tror at en persons hudfarge kan ha betydning for behandlingen av og/eller utfallet av saker i rettsapparatet. Av disse mener 55% at hudfarge kan ha slik betydning. 38% tror ikke at hudfarge har noen betydning for rettsbehandlingen. 7% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur b.

Figur b.

Videre har 209 advokater svart på om de tror at religiøs overbevisning kan ha betydning for behandling og/eller utfall av saker i rettsapparatet. Av disse mener 32% at religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet. 56% oppgir at de ikke tror at religiøs overbevisning har betydning for rettsbehandlingen. 11% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur c.

Figur c.

Kommentarer

En oppsiktsvekkende høy andel av advokatene som har deltatt i undersøkelsen tror at etnisk opprinnelse og en persons hudfarge kan ha betydning for behandling og/eller utfall av saker som behandles for retten. Henholdsvis hele 60% og 55% har svart bekreftende på at etnisk opprinnelse og hudfarge kan ha slik betydning. Dette er alarmerende.

Elementer som en persons etniske opprinnelse og vedkommendes hudfarge, kan være relevant for retten. Slike opplysninger kan f.eks. være relevante i forbindelse med identifisering av personer, beskrivelse av konkrete hendelser og beskrivelse av konkrete faktiske forhold.

Man bør imidlertid være forsiktig med å bruke en parts etniske bakgrunn som et utgangspunkt for å generalisere/ teoretisere over mulige motiver for forbrytelser el. Dersom etnisitet i tillegg knyttes til generelle påstander om egen- skaper eller årsaksforhold, blir resultatet svært lett stig- matiserende og derigjennom diskriminerende. Bak- grunnen for dette er at individers adferd ikke kan utledes av deres etniske tilhørighet.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at advokatenes svar grunner seg på kvalifiserte synspunkter ut fra hva de har opplevd i sitt virke som partsrepresentanter. Den høye prosentandelen som svarer bekreftende på våre spørsmål, dokumenterer at det er en utbredt oppfatning blant advokater at diskriminering på etnisk grunnlag finner sted i det norske rettsapparatet. Dette er igjen en klar indikator på at en persons etniske opprinnelse i en del tilfeller får negativ betydning for en saks behandling og/eller utfall ved domstolene. Vi mener at dette er uakseptabelt og et forhold som en rettsstat ikke kan leve med.

32% av advokatene mener at religiøs overbevisning kan ha betydning for rettens behandling og/eller avgjørelse av en sak. Dette er etter vår oppfatning også et høyt tall. Det er imidlertid grunn til å reflektere over hvorfor så vidt færre av respondentene tror at religiøs overbevisning kan ha betydning for rettsbehandlingen.

En mulig årsak til hvorfor religiøs overbevisning i mindre grad oppfattes å ha betydning for en saks behandling og/eller utfall i rettsapparatet kan være at religiøs over- bevisning i mange tilfeller vil være usynlig og ukjent for partene i retten. Hudfarge og andre etniske kjennetegn som navn, klær og språkferdigheter er vanskeligere å skjule.

På bakgrunn av ovennevnte er det grunn til å tro at faktisk viten om personers religiøse tilhørighet spiller mindre rolle enn viten om etnisitet og hudfarge. Rettens forestillinger om religiøs tilhørighet basert på ytre kjennetegn, kan derimot forventes å spille en større rolle enn faktisk religiøs tilhørighet. Dette fordi faktisk religiøs tilhørighet ofte vil være ukjent.

2.2 Hvor stor betydning har en parts etniske opprinnelse, hudfarge og religiøse overbevisning?

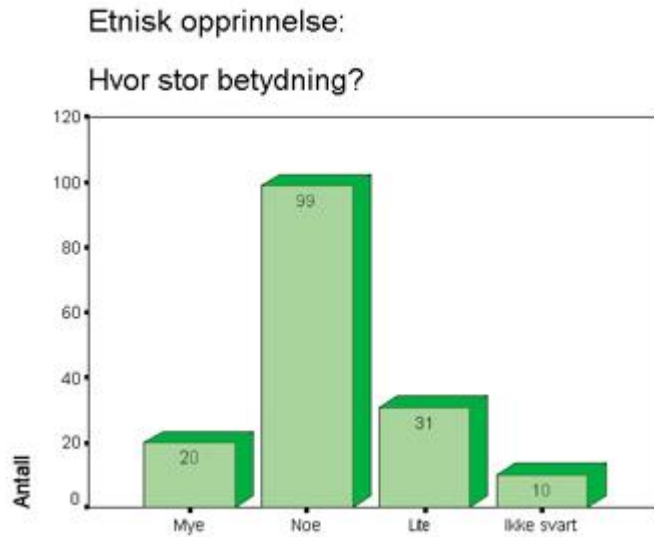
Funn

Figur a, b og c ovenfor viser at et flertall av advokatene i undersøkelsen tror at en parts etniske opprinnelse og hudfarge har betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet. Det fremgår imidlertid ikke hvor stor betydning respondentene mener at elementer som etnisitet, hudfarge og religion har.

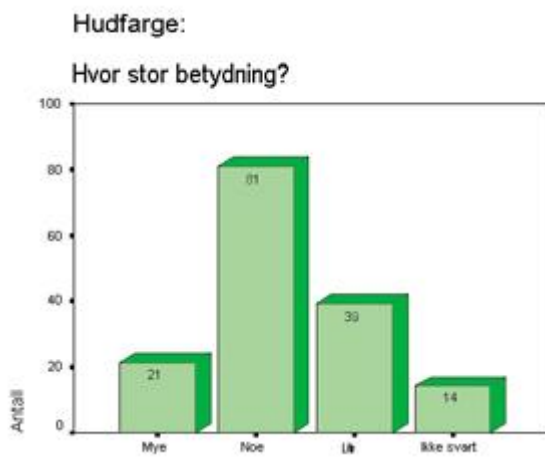
Vi ba de advokatene som hadde svart «ja» på at etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning har betydning for sakens behandling og/eller utfallet i retts- apparatet, om å beskrive hvilken betydning de mente at dette hadde. Det ble spurt om

advokatene trodde at disse elementene hadde lite, noe eller mye betydning. Svarene var som følger:

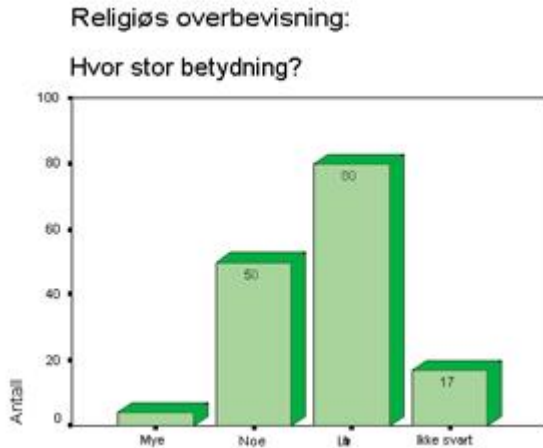
Figur d.

Figur e.

Figur f.

Kommentarer

De tre grafiske fremstillingene ovenfor refererer kun til de respondentene som svarte bekreftende på spørsmålet; «Tror De at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?». For å få et mest mulig korrekt bilde av minoritetenes rettssikkerhet, ønsket vi at advokatene skulle gradere betydningen av de fordomsfulle holdninger som finnes i rettsapparatet. Senteret og OMOD anser i denne forbindelse at «noen betydning» ikke er en ubetydelig vektlegging av irrelevante momenter som etnisitet, hudfarge og religiøs overbevisning jo er.

Figur d, e og f viser imidlertid samme tendens som vist i foregående kapittel. Religiøs overbevisning anses å ha mindre betydning for en saks behandling i rettsapparatet, enn hva som gjelder for en parts hudfarge og etnisk opprinnelse. Det er imidlertid vanskelig å måle hvor mye mindre betydning elementet religiøs overbevisning har i forhold til elementer som etnisitet og hudfarge. Like vanskelig er det å si noe om hvor mye større betydning elementer som hudfarge eller etnisk opprinnelse har for utfallet, i forhold til betydningene av en parts religiøs overbevisning.

På bakgrunn av spørsmålsstilling og svar er det ikke mulig for oss å si noe sikkert om betydningen av nevnte forhold på utfallet av skyldspørsmål og straffeutmåling. Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at etnisitet, hudfarge og religiøs overbevisning ikke skal tillegges vekt ved rettens beslutninger. Svarene som fremstilles i figur d, e og f gir oss imidlertid ingen forsikring om at dette ikke skjer.

2.3 Dommerens opptreden når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD ønsket å vite hvordan advokater har opplevd dommerens opptreden når en eller flere av partene i en sak har minoritetsbakgrunn. Vi ønsket svar på om det skjer en reell likebehandling av partene.

De nedenfor beskrevne funn refererer seg kun til de respondentene som har oppgitt å ha hatt klienter med minoritetsbakgrunn.

Funn

Av 215 advokater oppgir hele 47% at de har opplevd at dommeren opptrer ulikt det man kunne forvente når en eller flere av partene i en sak har minoritetsbakgrunn. 45% av respondentene oppgir at de i slike saker mener at dommeren gir lik behandling. 8% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur g.

Figur g.

Kommentarer

En person med minoritetsbakgrunn, som ikke behersker norsk fullt ut, vil kunne trenge mer tid for å forklare seg og vil også ofte trenge flere pauser for å få oversatt og forklart det som sies i rettssalen, enn hva som er nødvendig for en person som fullt ut behersker det norske språket. I stortingsmelding nr. 17 (1996/97) Om innvandring og det flerkulturelle Norge oppstilles bl a følgende målsetting for utformingene av politikken i forhold til det flerkulturelle Norge:

«På noen områder er det i samfunnets interesse med særtiltak for å sikre at alle, uansett bakgrunn, skal ha like muligheter til å delta i det norske samfunnet.»

Denne målsettingen kan overføres direkte til saksbehandling ved norske domstoler. Etter en konkret vurdering av behov kan dommeren i enkelte tilfeller være forpliktet til å gi parten med minoritetsbakgrunn en type særbehandling. Dette for å fremme reell likebehandling av partene og for å få saken tilstrekkelig opplyst.

Det springende punkt er i denne sammenheng imidlertid følgende. Mener de 101 advokatene som har svart bekreftende på at dommeren opptrer ulikt overfor personer med minoritetsbakgrunn enn hva som er tilfellet overfor majoritetsbefolkningen, at dette skyldes en positiv særbehandling av minoritetene?

38% av advokatene som har besvart dette spørsmålet mener at dommerens opptreden har vært mildere når en eller flere av sakens parter har minoritetsbakgrunn. Hele 62% mener at dommerens opptreden har vært strengere.

En noe mildere og mer forståelsesfull opptreden fra dommerens side i et tilfelle hvor en part ikke har fullgode norskkunnskaper og derfor ikke lett kan følge forhandlingene, kan begrunnes i rettssikkerhetshensyn og/eller i reell likebehandling av mennesker for domstolene. Det forhold at hele 62% av advokatene har opplevd dommerens opptreden som strengere enn vanlig i slike tilfeller, kan imidlertid ikke begrunnes ut fra slike rett-ferdighetssynspunkter.

En strengere opptreden fra dommerens side kan f.eks. føre til at parten med minoritetsbakgrunn ikke får forklart seg tilstrekkelig for retten, fordi dommeren blir utålmodig og presser forhandlingene fremover. Dette vil i verste fall i straffesaker kunne påvirke avgjørelsen av skyldspørsmålet på en negativ måte. Muligheten er også til stede for at det idømmes en strengere straff enn hva som burde ha vært gitt dersom retten hadde kjent tiltaltes fulle historie, eller at rettens avgjørelse i en sivil sak blir gal. Det er som en følge av dette svært viktig at dommeren ikke opptrer strengere overfor personer med minoritetsbakgrunn enn hva som gjøres overfor personer med etnisk norsk opprinnelse. En slik negativ forskjellsbehandling må klart betegnes som diskriminerende.

2.4 Rettens avgjørelse når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD ønsket videre å vite om advokater har opplevd rettens avgjørelse som annerledes når en eller flere av sakens parter har minoritetsbakgrunn. Det vil si om rettens avgjørelse i slike saker har vært lik eller ulik det advokaten kunne forvente ut fra kjennskap til tidligere rettspraksis.

De angitte funn i figur h refererer seg kun til de respondentene som oppga å ha erfaring med klienter med minoritetsbakgrunn.

Funn

Av 215 advokater svarer 38% at de har opplevd rettens avgjørelser som ulik det man kunne forvente. 48% har oppgitt at de har opplevd rettens avgjørelser som lik det som kunne forventes. 14% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur h.

Figur h.

22% av de 82 advokatene som har opplevd rettens avgjørelse som annerledes, mener at dommen/-e var mildere enn hva man kunne forvente. 78% av respondentene har opplevd rettsavgjørelsen/-e som strengere enn hva man kunne forvente ut fra kjennskap til tidligere rettspraksis.

Kommentarer

Tabell h bekrefter at en parts minoritetsbakgrunn ikke kan sies å være av uvesentlig betydning for en saks utfall og/eller behandling i rettsapparatet. Undersøkelsen måler ikke hvor mange ganger den enkelte advokat har opplevd dette.

En parts etniske opprinnelse skal i seg selv ikke ha betydning for rettens avgjørelse. Jfr det som ovenfor sies på side 14. Avgjørelsen skal bygge på en juridisk vurdering av det som anses bevist. Det kan fastslås at både mildere og strengere rettsavgjørelser på grunn av en parts etniske opprinnelse enn hva lov og rettspraksis gir grunnlag for, er en fare for rettssikkerheten.

Når 38% av advokatene som besvarte spørsmålet har opplevd rettens avgjørelser som annerledes enn hva man kunne forvente, gir dette grunn til bekymring. Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener følgelig at dette funnet bør danne grunnlag for videre forskning rundt problemstillingen. Dette vil f.eks kunne gjøres ved at man sammenlikner straffutmålingen i narkotikasaker hvor tiltalte er etnisk norsk, med den utmålte straff i saker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn. Ingen saker er identiske og det kan av den grunn være vanskelig å sammenlikne rettsavgjørelser, men dette er saker som lettere enn andre kan sammenliknes.

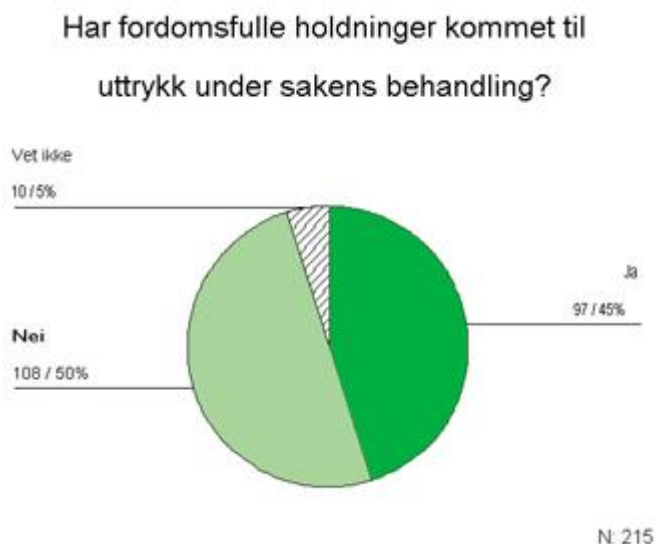
2.5 Fordomsfulle holdninger til uttrykk i rettsapparatet

Funn

215 advokater har svart på om de har opplevd at fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn er kommet til uttrykk under behandlingen av saker i retts-

apparatet. Hele 45% av advokatene oppga at de har opplevd at fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn er kommet til uttrykk under behandlingen av saker i rettsapparatet. 50% svarer at de ikke hadde opplevd dette. 5% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur i.

Figur i.

Figur j viser hvordan advokatene har svart på spørsmålet om hvorvidt fordomsfulle holdninger har kommet til uttrykk i retten, fordelt etter hvor stor andel klienter med minoritetsbakgrunn de har hatt i saker ført for retten. Ikke overraskende er det blant advokatene som har en høy andel klienter med minoritetsbakgrunn, at man finner flest som har opplevd fordomsfulle holdninger komme til uttrykk under hovedforhandlingen. Blant advokater som oppgir å ha 20% klienter med minoritetsbakgrunn eller mer, svarer flertallet at de har opplevd at fordomsfulle holdninger er kommet til uttrykk i retten. Hvor mange ganger den enkelte advokat har opplevd dette, gir under- søkelsen ikke svar på.

Figur j.

Av de 97 advokatene som oppga å ha opplevd fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn komme til uttrykk i retten, ønsket vi en nærmere spesifisering av hvilke aktører som hadde gitt uttrykk for slike holdninger.

Svarene som vi fikk viste at 59 advokater har opplevd at fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn er kommet til uttrykk hos dommeren. 57 advokater har opplevd fordomsfulle holdninger hos aktor og 56 hos motpartens advokat.

22 advokater har opplevd at fordomsfulle holdninger hos dommeren har kommet «til uttrykk» eller «klart til uttrykk».

39 advokater har opplevd fordomsfulle holdninger hos dommeren komme til uttrykk på en «indirekte» måte.

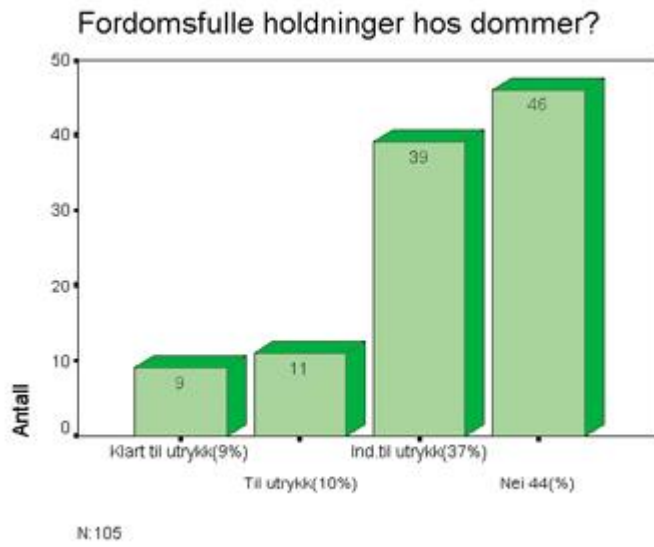
29 advokater har opplevd fordomsfulle holdninger hos aktor komme «til uttrykk» eller «klart til uttrykk»,

mens 28 har opplevd at slike holdninger «indirekte» har kommet til uttrykk hos aktor.

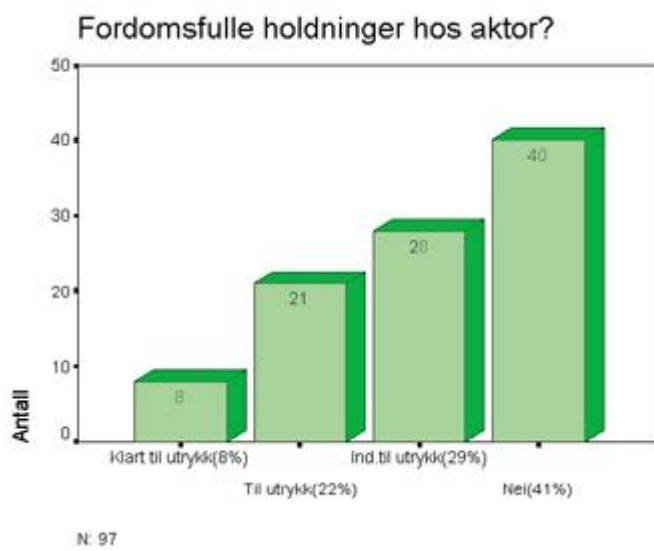
27 advokater har opplevd at fordomsfulle holdninger hos motpartens advokat har kommet «til uttrykk» eller «klart til uttrykk».

28 har opplevd at fordomsfulle holdninger «indirekte» har kommet til uttrykk hos motpartens advokat. Se figur k, l og m på neste side.

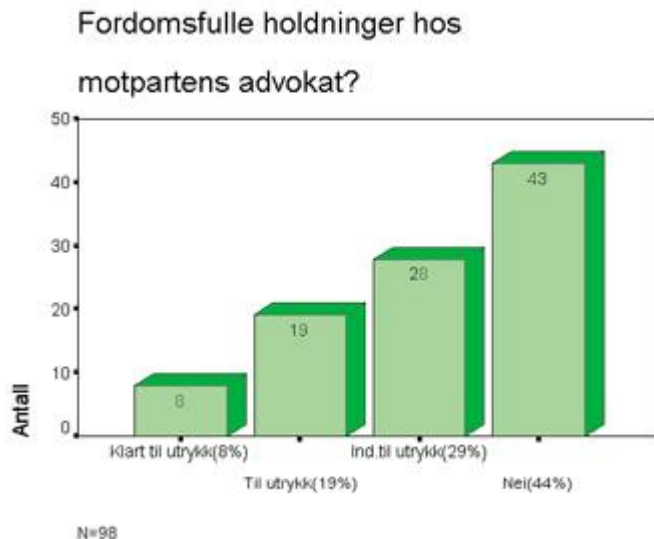
Figur k.

Figur l.

Figur m.

Kommentarer

De innkomne svar viser at fordomsfulle holdninger kommer til uttrykk i betydelig omfang under hoved- forhandlingen, og at slike ytringer kommer fra flere aktører i rettsapparatet. Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at det er oppsiktsvekkende at hele 45% av advokatene i utvalget har opplevd at fordomsfulle holdninger er kommet til uttrykk under saksbehandlingen i norske domstoler.

Videre fremgår det at fordomsfulle holdninger er kommet til uttrykk blant aktørene i rettsapparatet i omtrent like stort omfang. Figurene k, l og m viser dog at slike holdninger har kommet til uttrykk mindre direkte hos dommeren, enn hos aktor og motpartens advokat. Dette kan bl a grunnes i at dommerens rolle gir mer begrensede muligheter til å fremsette direkte postuler enn hva som er tilfelle for partsrepresentantene. I sum viser det seg likevel at dommer, aktor og motpartens advokat ikke skiller seg nevneverdig fra hverandre med hensyn til å gi uttrykk for fordommer mot etniske minoriteter i rettssalen.

Når f eks en tiltalt med innvandrerbakgrunn i en straffesak opplever at dommeren uttrykker fordomsfulle holdninger overfor nettopp innvandrere, vil den tiltalte neppe ha tillit til at den avgjørelsen som treffes av retten er korrekt. Dette vil trolig gjelde uavhengig av hvorvidt det objektivt sett er riktig.

Aktors oppgave er ikke å sørge for at en tiltalt dømmes. Aktors oppgave er i prinsippet å på en nøytral måte fremlegge saksforholdene og de tilhørende bevis på bakgrunn av politiets syn på saken. Deretter skal påtalemyndigheten overlate til domstolen å vurdere hvorvidt det har fore- kommet brudd på et eller flere straffebud. I de tilfellene aktor åpenlyst gir uttrykk for sine fordomsfulle holdninger overfor personer med minoritetsbakgrunn, vil dette kunne oppfattes av retten som en påstand om at slikt forhold er relevant for rettens vurdering av skyldspørsmålet. Dette er uakseptabelt sett ut fra aktors oppgaver i straffesaker, og dessuten høyst uetisk.

I sivile saker vil motpartens advokat kunne opptre på en tilsvarende måte som beskrevet for aktor i avsnittet ovenfor. Vurderingen av dette er tilsvarende som for aktor.

2.6 Norske vitners beskrivelse i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn

Funn

125 advokater har svart på om de tror at etnisk norske vitner, i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverede enn i tilsvarende tilfeller hvor tiltalte er etnisk norsk. Av disse mener 51% at norske vitner beskriver den straffbare handling som noe eller mye mer brutal og graverende dersom tiltalte har minoritetsbakgrunn. 44% mener at handlingen beskrives likt. 5% mener handlingen beskrives som noe eller mye mindre brutal. Se figur n.

Figur n.

Kommentarer

Det er ikke forsket på hvorvidt etnisk norske vitner beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende når tiltalte har minoritetsbakgrunn. Slik forskning er imidlertid gjennomført i USA.

Sosialpsykologene Allport og Postman gjennomførte i 1945 en undersøkelse hvor hvite studenter fra den amerikanske middelklassen ble vist en rekke fotografier. Ett av fotografiene forestilte en situasjon på T-banen hvor en pent antrukket, farget mann konfronteres av en overalls-kledd hvit mann med en barberkniv i hånden. Forsøkspersonene ble senere bedt om å beskrive bildet for en tredje person osv, i flere ledd. Historien på bildet var enkel og gjenfortellingen av historien var stort sett riktig, med ett viktig unntak. I over halvparten av gjenfortellingene hadde kniv og antrekk skiftet eier, slik at historien nå var blitt til at en farget mann truet en hvit mann.

Historien ble transformert i en retning som stemte bedre med den hvite middelklassens stereotyper.

Vridninger i forklaringer oppstår trolig fordi mange antar at minoritetsbefolkningen, i større grad enn etniske nordmenn, utøver grov vold. Undersøkelsen fra USA viser at oppfatninger av en gruppes adferd kan farge hukommelsen. Funnene i foreliggende undersøkelse viser at tendenser som er påvist i den amerikanske undersøkelsen fra 1945, sannsynligvis også gjør seg gjeldende i Norge. Hele 51% av advokatene mener som tidligere nevnt at minoriteters handlinger beskrives som mer brutale eller graverende. Dette gir grunn til bekymring.

Det er et faktum at bl a mediernes fokus på volds- og vinningsforbrytelser begått av innvandrerungdom, har resultert i at mange etniske nordmenn tror at minoriteter er langt mer kriminelle og farlige enn etniske nordmenn. Dette til tross for at minoritetene i Norge ikke kan anses å være en gruppe.

Statistikkene gir ikke noe holdepunkt for å si at etniske minoriteter generelt begår flere lovbrudd enn etniske nordmenn når man tar hensyn til forskjellene i alderssammensetning m.m. Tall som Statistisk sentralbyrå la frem i 1999 viser derimot at etniske minoriteter oftere enn nordmenn blir pågrepet av politiet uten at det reises påtale. Dette er en indikasjon på at personer med minoritetsbakgrunn blir utsatt for urettmessig pågrep oftere enn andre.

Senteret og OMOD mener at det er behov for forskning på problemstillingen i Norge. Økt kunnskap på feltet vil være en viktig og nyttig bakgrunnskunnskap for dommere i saker hvor minoriteter er tiltalt for å ha begått straffbare handlinger.

2.7 Diskriminering som juridisk moment i saken

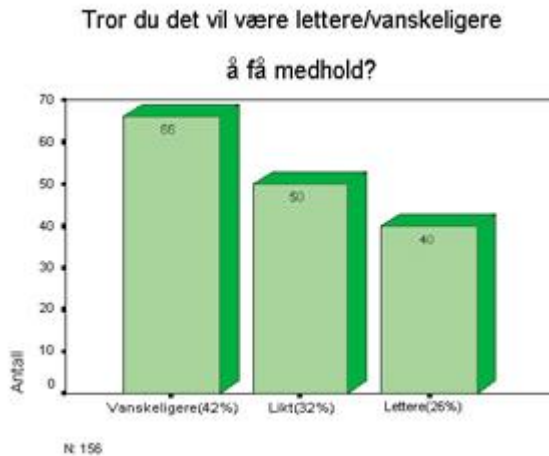
Vanskeligere å få medhold hvis det prosederes på diskriminering?

En rettstvist kan inneholde et diskrimineringsmoment med juridisk relevans. Vi ønsket å vite om advokatene tror at det vil være lettere eller vanskeligere å få medhold i en sak dersom det prosederes på at diskriminering har forekommet, fremfor å unnlate dette.

Funn

Av 156 advokater som har svart på dette spørsmålet, mener 42% at det er vanskeligere å få rettens medhold dersom man prosederer på diskrimineringsmomentet. 26% mener det er lettere å få medhold hvis et diskrimineringsmoment fremheves under rettsbehandlingen. 32% av respondentene mener at muligheten til å få medhold er lik uansett om det prosederes på diskriminering eller ikke. Se figur o.

Figur o.

Kommentarer

Det at en advokat prosederer på et juridisk relevant diskrimineringsselement, skal ikke i seg selv forringe muligheten til å få rettens medhold. Tvertimot bør rettssystemet legge til rette for at diskrimineringsselementer kan prosederes like trygt og på samme vilkår som andre elementer med juridisk relevans. På bakgrunn av dette er det bekymringsfullt at hele 42% av advokatene i undersøkelsen tror at det er «mye» eller «litt» vanskeligere å få medhold i en retts sak, dersom det prosederes på et juridisk relevant diskrimineringsselement.

Advokatenes egen oppfatning av hvordan et diskrimineringsselement vurderes av retten trenger ikke nødvendigvis å speile virkeligheten. Likevel er det et tankekors at advokater er så vidt usikre på konsekvensene av å prosedere på diskriminering som det her fremgår. Senter mot etnisk diskriminering og OMOD legger til grunn at advokater skal føle den samme aksept for å prosedere på et juridisk relevant diskrimineringsselement som på et hvilket som helst annet element med juridisk relevans.

Vil advokatene prosedere på diskriminering?

Funn

Videre har 229 advokatene svart på om de, i en sak som inneholder et diskrimineringsselement, ville prosedert uten å vektlegge dette dersom muligheten var til stede. Hele 20% svarer at de ville unnlatt å prosedere på diskriminering. 35% oppgir at de ville prosedert på et diskrimineringsselement. 45% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur p.

Figur p.

Kommentarer

Det finnes i Norge i dag svært lite rettspraksis som berører diskriminering som et juridisk relevant element. Som en følge av dette er det naturlig å anta at svært få advokater har erfaring med å prosedere saker vedrørende diskriminering for retten. Dette bekreftes ved at 45% av advokatene svarer «vet ikke» på spørsmålet om hvorvidt de ville prosedert på diskriminering.

Den manglende rettspraksis på område kan skyldes flere forhold. Vi vil i det følgende skissere noen mulige årsaker i form av hypoteser. Dette for å synliggjøre at bakgrunnen for at diskriminering som et juridisk relevant element er lite kjent blant advokater, kan være mangeartet.

Hypotese 1: Rettsreglene som setter forbud mot diskriminering er lite kjent blant advokater. Disse tillegges liten vekt i grunnutdanningen av jurister på Universitetene. Dette gjelder tilsvarende for etterutdanningstilbudet.

Hypotese 2: Straffeloven §§ 135 a (rasismeparagrafen) og 349 a (nektelse av varer eller tjenester) regulerer spesifikt rasisme og diskriminering. Vilklårene i straffebudene medfører at det er vanskelig å få noen dømt for overtredelse. Det kan dessuten være mangler ved politiets vilje til å ta ut tiltale i slike saker.

Hypotese 3: Arbeidsmiljøloven § 55 A oppstiller et forbud mot diskriminering ved ansettelse. Lovbestemmelsen inneholder ingens sanksjonsmulighet mot arbeidsgivere som overtrer dette forbudet, og få advokater vil derfor råde sine klienter til å bringe en sak om diskriminering ved ansettelse inn for rettsapparatet.

Hypotese 4: Advokatene advarer sine klienter mot å betegne en dårlig behandling fra f eks arbeidsgivers side som diskriminerende. Bakgrunnen for dette kan være at dersom det ikke kan sannsynliggjøres at diskriminering på grunn av klientens etniske opprinnelse er årsaken til en kritikkverdig behandling, vil arbeidsgiveren kunne anmelde klienten for ærekrenkelse. Advokatenes advarsel kan også skyldes at en ellers god sak kan skades av å bringe inn et diskrimineringselement som det er vanskelig å føre fullgode bevis for.

Senteret og OMOD opplever at det som er fremhevet i hypotese 1 til 4 forekommer i ulik grad i ulike tilfeller.

Utgangspunktet for en advokats arbeid er hva som er i den enkelte klients beste interesse. Ved denne avveiningen vil den juridiske vurdering av saken stå helt sentralt. Denne vurderingen, sammenholdt med hva som er klientens mål i saken, vil danne grunnlag for advokatens råd og strategi. Dersom f.eks. advokaten har manglende kunnskap om diskriminering både som et samfunnsproblem og som et juridisk relevant moment, vil hans/hennes råd til klienten kunne bli dårlig. Vårt håp er at den gjennomførte undersøkelse sammen med denne rapporten vil bidra til et økt bevissthets- og kunnskapsnivå på dette felt hos advokatene, og at det på sikt vil komme klienter som har opplevd diskriminering til gode.

Senteret og OMOD vil imidlertid fremheve viktigheten av, i saker hvor diskrimineringsmomentet er relevant og beviselig, å prosedere på dette momentet. Rettspraksis vedrørende forskjellsbehandling på etnisk grunnlag er viktig for minoritetenes rettssikkerhet. Rettsavgjørelser skaper presedens og trekker grenser for hva som anses for å være akseptabel opptreden. Dette er et faktum som medfører at advokatene har en viktig rolle å spille for å bedre minoritetenes rettsstilling i Norge.

Hvorfor ikke prosedere på diskriminering?

Som et tillegg til ovennevnte spørsmål, er de advokatene som har svart at de ikke akter å prosedere på diskriminering, bedt om å begrunne deres standpunkt. Vi vil i det følgende referere noen av de svar som ble gitt:

Juridiske innvendinger:

«Uansett skal en ikke ta hensyn til etnisk element.»

«Jeg ville tatt frem den juridiske problemstillingen i mer rendyrket form.»

«Fordi dette er forhold som er meget vanskelige å bevise/dokumentere. Hvis diskrimineringen er udiskutabel, er det ikke noe problem å prosedere på dette.»

Advokaters personlige meninger:

«Det bør ikke tas hensyn til dette.»

«Argumentet kan virke for konstruert.»

«Forhåpentligvis fordi min profesjonalitet gjør det naturlig å skille det relevante fra det irrelevante.»

Advokatenes meninger om dommernes holdninger:

«Fordi jeg frykter at dette ville bli oppfattet negativt av dommeren.»

«Fordi retten vil finne det problematisk å gi min klient medhold om dette innebærer å stemple motpart eller vitner som rasister.»

«Frykt for å falle igjennom hos dommere med liknende sympatier.»

«Fordi dommere ikke liker den type bevisførsel.»

«Dommeren må strykes med hårene. Jeg vil ikke f eks kritisere norsk samepolitikk i domstolene.»

«Hvis retten reagerer negativt på en anførsel om diskriminerende element, kan dette svekke andre anførsler.»

«Retten tror alltid selv det ikke er diskriminerende. Etniske element blir derfor avfeid som irrelevant.»

«Av hensyn til klienters muligheter for å nå rett resultat.»

«Det provoserer alltid å hevde slikt, og man kan like gjerne få retten mot seg. (Virker i praksis som et billig triks, «Er saken så dårlig?»)»

Kommentarer

Uttalelsene referert ovenfor viser at også advokaters personlige holdninger kan sette en stopper for at diskriminering fremheves som et element i retten. Aller mest skremmende er det dog å se at flere advokater mener at man bør avstå fra å vektlegge negativ forskjellsbehandling av frykt for dommerens reaksjon. Senteret og OMOD mener at dette er oppfatninger som dommerstanden aktivt må arbeide for å reversere.

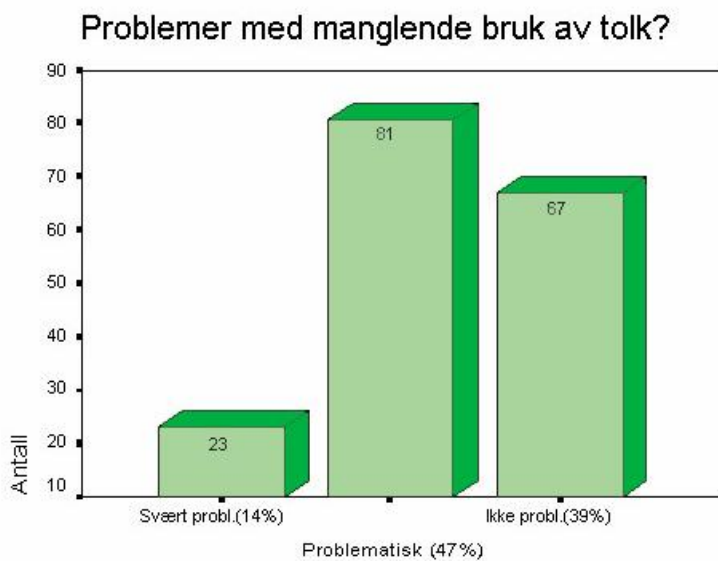
2.8 Rettssikkerhet og bruk av tolk

Senteret og OMOD ønsket å vite om manglende bruk av tolk oppleves av advokatene som et problem i saker hvor minoritetspråklige er part eller opptrer som vitne.

Funn

Av de 171 advokatene som har svart på dette spørsmålet, oppgir 14% at de har opplevd situasjoner hvor det har vært svært problematisk at tolk ikke ble brukt. Hele 47% oppgir at de har opplevd situasjoner hvor mangel på tolkning har vært problematisk. 39% oppgir at de ikke har opplevd situasjoner hvor mangel på tolk har vært problematisk. Se figur q.

Figur q.

N:171

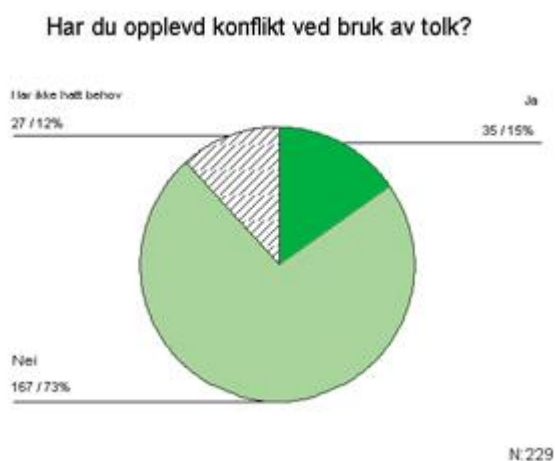
Konflikt med dommeren om bruk av tolk

Advokatene ble også spurt om de har opplevd konflikt med dommeren om nødvendigheten av å bruke tolk i saker for retten.

Funn

Av 229 advokater oppgir 15% at de har opplevd konflikter med dommeren om bruk av tolk. 73% svarer at de ikke har opplevd konflikter med dommeren om bruk av tolk, mens 12% ikke har hatt saker hvor bruk av tolk var aktuelt. Se figur r.

Figur r.

N:229

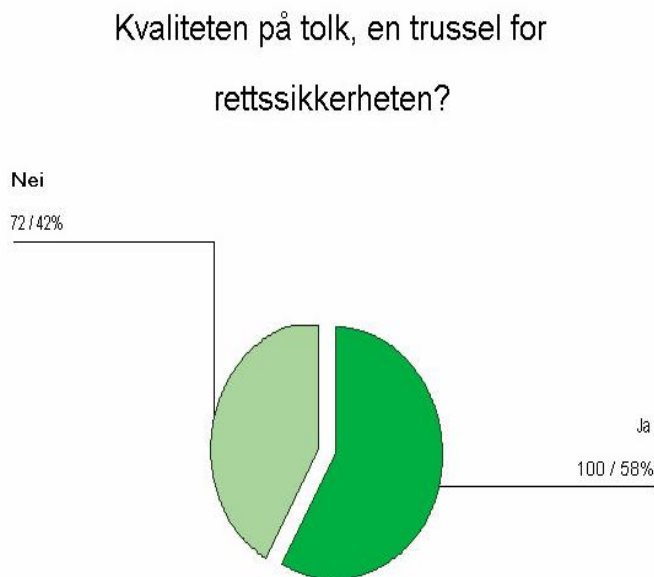
Kvaliteten på tolkning

Advokatene er videre spurt om de har opplevd kvaliteten på tolkningen i retten som et rettssikkerhetsproblem.

Funn

Av i alt 172 svarer 58% at de har opplevd kvaliteten på tolkningen som et rettssikkerhetsproblem. 42% svarer at de ikke har opplevd dette. Se figur s.

Figur s.

N: 172

Presses tolken av dommeren?

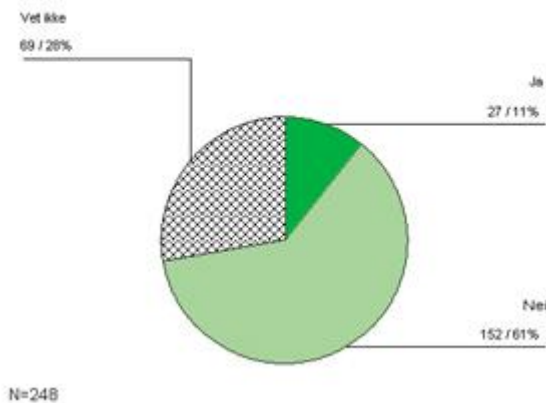
Endelig er advokatene spurt om de har opplevd at tolken ikke får utført sitt arbeid tilfredsstillende, på grunn av at dommeren er utålmodig og presser forhandlingene fremover.

Funn

Av 248 advokater oppgir 11% at de har opplevd at tolken ikke får utført sitt arbeid tilfredsstillende på grunn av at dommeren er utålmodig og presser forhandlingene fremover. 61% svarer at de ikke har opplevd dette, mens 28% svarer «vet ikke» på spørsmålet. Se figur t.

Figur t.

Blir tolken presset i behandlingen av saken?

Kommentarer

Prinsippet om kontradiksjon ved domstolsbehandling er grunnleggende i Norge. Kontradiksjonsprinsippet vil si at ingen skal dømmes uten å ha blitt hørt av dommeren/-e. Rett til tolk og oversettelse er et naturlig og nødvendig utslag av kontradiksjonsprinsippet. I praksis veies imidlertid kravet til grundig saksbehandling ved domstolene, opp mot hensynet til effektivitet og økonomi. Ved denne avveiningen kan f.eks. hensynet til å få saken behandlet innenfor den tiden retten har satt av (effektivitet), bli tillagt større vekt enn hensynet til kontradiksjon. Det springende punkt vil i slike tilfeller være om rettens saksbehandling er like betryggende for etniske minoriteter som for etniske nordmenn.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at det er svært alarmerende at hele 59%

av advokatene oppgir å ha opplevde manglende bruk av tolk som problematisk i retten. Vi forstår dette slik at advokatene ikke har opplevd rettens saksbehandling som betryggende. Dette samsvarer i stor grad med de tilbakemeldinger Senteret og OMOD har fått fra minoritetsspråklige vi har vært i kontakt med.

Ikke mindre alarmerende er det at 58% av advokatene oppgir å ha opplevd kvaliteten på tolkingen ved domstolene som et rettssikkerhetsproblem. Vår oppfatning er at disse funn viser at i saker hvor minoritetsspråklige er parter, er deres rettssikkerhet langt fra sikret. Funnene dokumenterer at det er et behov for tiltak både hva angår kvalitetssikring av tolketjenesten og hva angår sikring av at tolk blir brukt i tilfeller der det er behov for det.

Det forhold at 15% av advokatene oppgir å ha kommet i konflikt med dommeren om bruk av tolk og at 11% har opplevd dommeren opptre utålmodig overfor tolken og presse forhandlingene fremover, indikerer at dommernes forståelse for viktigheten av å benytte kvalifisert tolk må forbedres. Konflikt om bruk av tolk kan oppstå i to ulike tilfeller. For det første kan konflikt oppstå om tolkens kvalifikasjoner. Konflikt kan for det annet også oppstå om behovet for bruk av tolk.

Funnene gir også grunnlag for å stille spørsmål ved advokatenes ivaretagelse av deres klienters interesser. I saker hvor f.eks. den møtende tolk er for dårlig, bør advokaten til

den minoritetspråklige part kreve saken utsatt. I hvilken grad dette skjer gir undersøkelsen imidlertid ingen sikre svar på.

Det er viktig at vitner/tiltalte får forklart seg ordentlig for retten, slik at rettens beslutningsgrunnlag bli tilstrekkelig. Dersom hovedforhandling påbegynnes og det viser seg behov for tolk eller at den fremmøtte tolk er for dårlig, bør etter vår oppfatning saken utsettes.

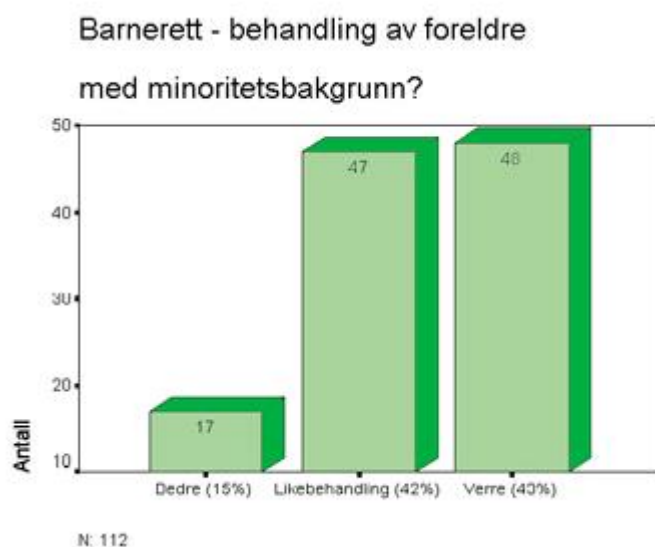
2.9 Behandling av foreldre med minoritetsbakgrunn i saker vedrørende barnerett/barnevernrett

Advokatene er spurt om foreldre med minoritetsbakgrunn behandles annerledes i saker vedrørende barnerett/barnevernrett enn etnisk norske foreldre. Spørsmålet var stilt bare til advokater som jobber med barnerett/barnevernrett.

Funn

Av i alt 112 advokater som har svart på spørsmålet mener 43% at foreldre med minoritetsbakgrunn behandles mye eller noe verre enn etnisk norske foreldre i saker vedrørende barnerett/barnevernrett. 15% mener at foreldre med minoritetsbakgrunn behandles mye eller noe bedre enn etnisk norske foreldre, mens 42% mener det er likebehandling. Se figur u.

Figur u.

Kommentarer

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD har gjennom vår virksomhet sett at barnevernet i noen tilfeller behandler foreldre med minoritetsbakgrunn på en dårlig måte. På bakgrunn av det innkomne materialet var det imidlertid ikke mulig å si noe

om hvorvidt det skjer en systematisk diskriminering av minoritetsforeldre i barneverntjenesten. Vi ønsket som en følge av dette erfarne advokaters syn på saken, og det var bakgrunnen for at ovennevnte spørsmål ble stilt i forbindelse med spørreundersøkelsen.

Barnevernet skal sikre barn og ungdom gode oppvekst- vilkår. Dersom barn og ungdom lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, skal barnevernet gripe inn og gi nødvendig hjelp og omsorg. Barnevernet skal utgjøre et sikkerhetsnett for barn som har en vanskelig hjemmesituasjon. Det er viktig for samfunnet å ha en instans som ivaretar barnas interesser. Utgangspunktet for en barnevernsak er hva som er «barnets beste» og foreldrenes interesser og behov er som hovedregel irrelevant for saken. Man vurderer f eks om det vil være barnets beste å gå i barnehage fremfor å være hjemme sammen med familien inntil barnet begynner på skole. Ved denne avgjørelsen står vurderingen av foreldrenes omsorgsevne sentralt.

Hele 48 av advokatene i denne undersøkelsen mener at det stilles strengere krav til foreldre som har minoritetsbakgrunn i saker etter barnevernloven og barnevernloven, enn hva som er tilfellet for etnisk norske foreldre.

Et inngrep etter lov om barneverntjenester er også et inngrep i foreldrenes rett til samvær med sine barn. Det er viktig at slike inngrep ikke gjøres uten at det er nødvendig av hensyn til barnet. Dette tatt i betraktning medfører at det er svært alvorlig om listen for vurdering av minoritetsforeldres omsorgsevne legges høyere enn hva som er tilfelle for foreldre ellers.

Saker etter barneloven omhandler hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvar og daglig omsorg for barna når foreldrene ikke bor sammen med hverandre. Dette kan både være aktuelt å fastslå der foreldrene aldri har bodd sammen og der de flytter fra hverandre etter et samlivsbrudd. Tvisten kan imidlertid også omhandle i hvilken grad den av foreldrene som ikke har daglig omsorg for barna skal ha samvær med dem. Også i disse tilfellene vil vurderingen av foreldrene som omsorgspersoner være sentral. Tilsvarende hva som ovenfor er sagt om barnevernsaker vil det også her være galt om man setter andre og strengere krav til forelder med minoritetsbakgrunn enn hva som er tilfellet for etnisk norske foreldre.

3- Presentasjon av respondentene i undersøkelsen

Antall innkomne svar

Av de ca 1300 advokatene som vi sendte et spørreskjema til, svarte 248. Dette er en svarprosent på ca 19%.

Vi fikk dessuten tilbakemelding fra 11 advokater som på grunn av manglende erfaring med klienter med minoritetsbakgrunn, mente at de ikke hadde forutsetninger for å fylle ut spørreskjemaet. En advokat meddelte at han på grunn av stort arbeidspress ikke hadde tid til å besvare spørreskjemaet, mens en annen mente at vi ved undersøkelsen fokuserte på en ikke-relevant problemstilling.

Advokatene som har besvart spørreskjemaet har selv valgt å delta i undersøkelsen og derfor er det en mulighet for at det finnes systematiske feilkilder. Dette betyr at muligheten for at svarene fra de 248 respondentene ikke er representative for holdningene til det samlede utvalget på 1300 advokater, er til stede.

På bakgrunn av ovennevnte er det vår oppfatning at funnene som er gjort i undersøkelsen ikke kan generaliseres til å gjelde for andre enn den gruppen på 248 advokater som selv har svart på spørreskjemaet. Funnene gir dog etter vår oppfatning et godt bilde av hva personer med minoritetsbakgrunn kan oppleve og opplever i det norske rettsvesenet. Disse funnene er viktige å ta på alvor. Vår oppfatning er at de bør danne utgangspunkt for arbeid innen rettsvesenet for å sikre likeverdig behandling av alle – uavhengig av etnisk bakgrunn.

Geografisk fordeling

Vi fikk svar fra 248 advokater som praktiserer i alle deler av Norge. Se figur v.

Figur v.

Det fremgår av tabellen ovenfor at advokater som praktiserer på Østlandet representerer 56% av alle advokatene som svarte på undersøkelsen. Det er dessuten sannsynlig at de fleste advokatene som oppgir hele Norge som geografisk område for sin virksomhet, har kontor og dermed sitt geografiske kjerneområde på Østlandet.

Det bør prosentvis flere personer med minoritetsbakgrunn på Østlandet, og da først og fremst i Oslo, enn hva som er tilfeller ellers i Norge. Dette forhold tatt i betraktning, er den høye svarprosenten fra advokater med Østlandet som virkeområde ikke uventet. Det er overveiende sannsynlig at flere personer med minoritetsbakgrunn er parter i rettssaker på Østlandet enn hva som er tilfelle ellers i landet. Dette på grunn av at det

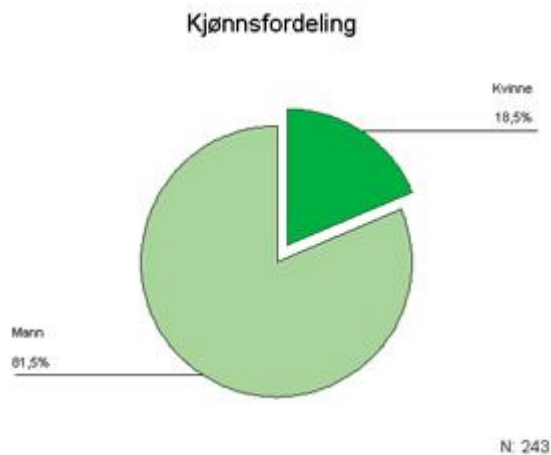
rent faktisk er flere personer med minoritetsbakgrunn bosatt i denne landsdelen enn andre steder i landet. Det er derfor naturlig at erfaringene fra Østlandet utgjør en større del enn erfaringer fra andre landsdeler i undersøkelsen.

Det er for øvrig vår oppfatning at det er innkommet tilstrekkelig materiale fra alle landsdeler til å gi et godt bilde av minoriteters møte med det norske rettsvesenet som helhet.

Kjønnsfordeling

Av de advokatene som svarte på undersøkelsen var hele 81,5% menn og kun 18,5 % kvinner. Se figur w.

Figur w.

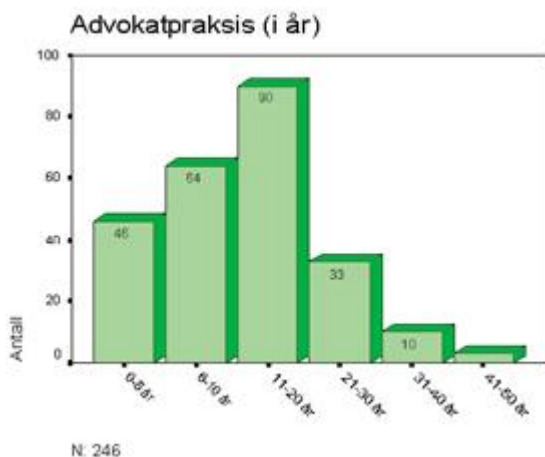

Det hadde selvsagt vært ønskelig med en jevnere fordeling mellom svarene fra menn og svarene fra kvinner på spørreundersøkelsen. Men den skjeve kjønnsfordelingen skyldes trolig at det i Norge er langt flere mannlige enn kvinnelige advokater.

Advokatenes erfaringsbakgrunn

Advokatene som deltok i undersøkelsen hadde ulik erfaring, både m h t antall års praksis som advokat og m h t hvor stor andel klienter med minoritetsbakgrunn de hadde. Se figur x.

Figur x.

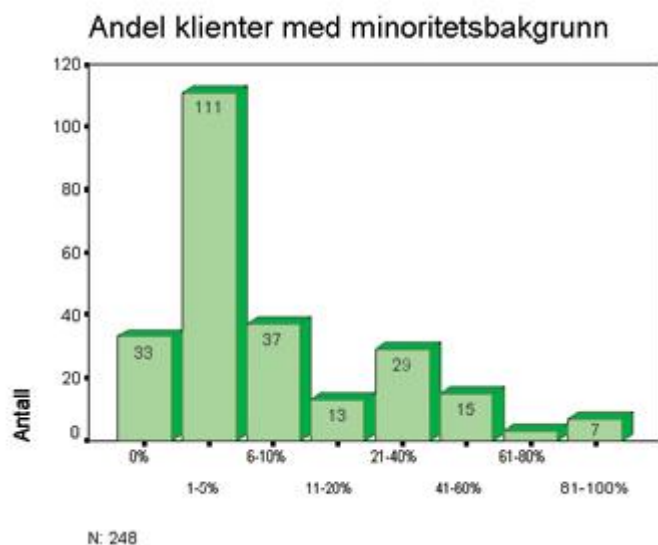
Kun 18% av respondentene hadde under fem års erfaring som advokat. Mellom seks og ti års erfaringsom advokat hadde 25% av respondentene, og hele 55,5% av advokatene som besvarte spørreskjemaet hadde over ti års erfaring.

Man kan som en følge av ovennevnte trygt slutte at advokatene som svarte på det utsendte spørreskjema, i stor grad hadde lang erfaring i yrket.

Andel klienter med minoritetsbakgrunn

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD ønsket å vite hvor stor andel av respondentenes klienter som hadde minoritetsbakgrunn. Det ble derfor spurt særskilt om hvor stor andel av advokatens klienter, i saker som føres for retten, som har minoritetsbakgrunn. Se figur y.

Figur y.

Den grafiske oversikten ovenfor viser at 13% av respondentene ikke har hatt noen klienter med minoritetsbakgrunn, og at hele 71% av respondentene har under 10% klienter med minoritetsbakgrunn.

De innkomne svar viser imidlertid at 24% av advokatene i undersøkelsen har mer enn 11% klienter med minoritetsbakgrunn.

4- Undersøkelsens design og metode

Hvem skulle spørres?

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD ønsket å vite om personer med minoritetsbakgrunn behandles tilsvarende som etniske nordmenn i møte med det norske rettsapparatet.

I denne forbindelse kunne vi ha valgt å spørre minoritetene selv om hvordan de opplever møte med rettsapparatet. Vi kunne f.eks. også valgt å spørre fagdommere, legdommere og jurymedlemmer om hvorvidt de mener at det skjer en reel likebehandling i det norske rettsvesenet. Etter grundige overveielser kom vi imidlertid til at det mest hensiktsmessige ville være å spørre et utvalg av landets advokater.

Når vi har valgt å rette våre spørsmål til et utvalg av advokater, skyldes det flere forhold.

For det første har vi vurdert at advokatene har bedre forutsetninger for å besvare spørsmålene i undersøkelsen, enn de øvrige faste aktører i rettsapparatet. Dette skyldes at advokatene, som partsrepresentanter, formodes å være den yrkesgruppen som har størst tilfang på informasjon om hvordan etniske minoriteter opplever det å være part i rettstvister som behandles for domstolene. Dessuten antar vi at advokatene er spesielt lydhøre overfor synspunkter som klienter med minoritetsbakgrunn gir uttrykk for. Der er derfor sannsynlig at den «blindhet» for etnisk diskriminering som kan følge av å tilhøre den etniske majoriteten og befinne seg i et norskdominert yrkesmiljø, vil være mindre utbredt hos advokatene enn hos inne- haverne av de øvrige verv og embeter i rettsvesenet.

For det annet har vi valgt å se bort fra muligheten til å stille spørsmål direkte til personer med minoritetsbakgrunn som har vært part i en sak for retten. Bakgrunnen for dette er at advokater må formodes å ha langt mer erfaring med rettsapparatet enn enkeltpersoner med minoritetsbakgrunn, som har vært part i en rettssak en eller kanskje to ganger. I tillegg vil advokater, dersom de både har representert personer med norsk- og med minoritetsbakgrunn, ha et sammenligningsgrunnlag som ikke den enkelte klient vil ha. Endelig spiller det også en rolle at det er betydelig lettere å komme i kontakt med advokater som har klienter med minoritetsbakgrunn, enn det er å få tak i klientene selv. Dette siste, sammenholdt med Senterets og OMODs kapasitet, gjorde det i seg selv umulig for oss å innhente svar fra denne gruppen.

Det statistiske utvalg - tilfeldig eller strategisk?

I Norge finnes det ca 3000 advokater. Mange av disse arbeider imidlertid med rettsområder som etter våre erfaringer i liten grad berører minoritetene i Norge. Dette gjelder f.eks. advokater som arbeider utelukkende med selskapsrett, skatterett og andre rent forretnings- juridiske fagområder.

Vi besluttet på grunn av ovennevnte at spørreundersøkelsen kun skulle omfatte de advokater som arbeider med rettsområder som erfaringsmessig berører etniske minoriteter. Disse områdene vurderte vi var strafferett, utlendingsrett/ asylrett, arbeidsrett, barnerett og bolig- og husleierett.

Senteret og OMOD mener at det er forsvarlig å basere undersøkelsen på et slikt utvalg. Dette fordi vi ved dette både reduserte de økonomiske og de administrative byrdene forbundet med å gjennomføre spørreundersøkelsen. Dessuten er det vår oppfatning at dette ivaretok undersøkelsens formål. Vårt mål med undersøkelsen var å få informasjon om hendelser og episoder hvor etniske minoriteter er blitt behandlet annerledes og dårligere enn majoritetsbefolkningen, og hvor rettssikkerheten deres som en følge av dette er blitt svekket.

Vi endte som en følge av ovennevnte opp med et utvalg (strategisk valgt) på ca 1300 advokater. Disse advokatene fant vi frem til via medlemslistene til Den norske advokatforening og Forsvarergruppen av 1977.

Det er viktig å være oppmerksom på at utvalget av advokater som deltok i spørreundersøkelsen ikke er representativt for den samlede advokatstand. Som en følge av måten det statistiske utvalget er foretatt på, er advokater som arbeider innen strafferett, utlendingsrett/ asylrett, arbeidsrett, barnerett og bolig- og husleierett sterkt overrepresentert, mens advokater som jobber med forretningsjus ikke er/i liten grad er representert. Dette betyr at svarene som er avgitt i undersøkelsen ikke kan sies å være representative for norske advokater som helhet.

Utforming av spørreskjemaet

Etter at Senter mot etnisk diskriminering og OMOD hadde utformet et utkast til spørreskjema, ble dette skjemaet sendt på «høring». Bakgrunnen for dette var at vi ønsket innspill både i forhold til spørsmålsstilling (metode) og i forhold til relevansen av de spørsmål som var oppført. Vi ønsket også innspill dersom høringsinstansene mente at det var spørsmål som burde bli stilt, men som var utelatt i vårt utkast.

Utkastet til spørreskjema ble sendt på høring til tre advokater som alle har bred erfaring med klienter med minoritetsbakgrunn. De tre advokatene var; Arild Humlen, Trond Romstad og Leidulv Digernes. Skjemaet ble også sendt på høring til professor Nils Christie, som for øvrig sitter i OMODs styre. Det ble videre sendt en forespørsel til Den norske advokatforenings menneske- rettighetsutvalg og til foreningens rettssikkerhetsutvalg, med sikte på innspill til forbedring av skjemaet.

Professor Kristian Andenæs ved institutt for retts sosiologi ved Universitetet i Oslo, har også kommet med verdifulle innspill til utformingen av spørreskjemaet.

Til tross for ovennevnte prosess, er det viktig å presisere at det er Senter mot etnisk diskriminering og OMOD som er fullt og helt ansvarlige for den endelige utgave av spørreskjemaet.

Utsendelse av spørreskjemaet

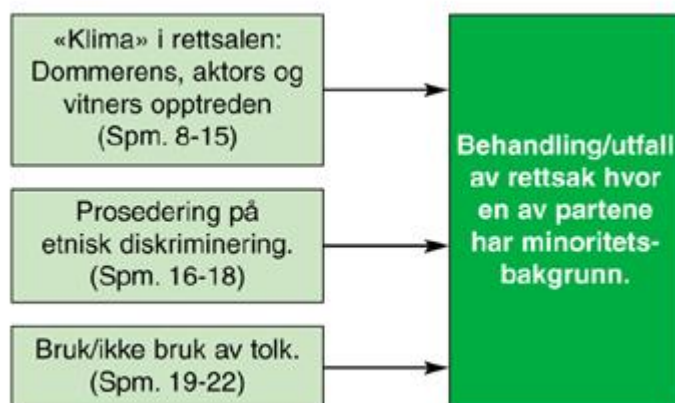
Spørreskjemaet ble sammen med et følgebrev sendt til det statistiske utvalget på ca 1300 av landets advokater den 9. november 1999. Svarfristen ble satt til 29. november og det ble sendt et purrebrev til samtlige advokater 22. november 1999.

Adresselister til bruk for utsendelsen fikk vi fra Advokatforeningen og fra Forsvarergruppen av 1977. Fra Forsvarergruppen av 1977 fikk vi adressene til samtlige medlemmer og fra Advokatforeningen fikk vi adressene til de medlemmene som arbeider med strafferett, utlendingsrett/asylrett, arbeidsrett, barnerett og bolig- og husleierett. De benyttede adresselistene inneholdt navn på advokater fra hele Norge.

Utvalg av spørsmål som fremstilles i rapporten

I denne rapporten har vi beskrevet og analysert tre ulike områder som vi mener kan ha betydning ved behandlingen og/eller utfallet av en rettsak hvor en av partene har minoritetsbakgrunn. Se figur z.

Figur z.

I tillegg har vi omtalt behandlingen av foreldre med minoritetsbakgrunn i barnerettssaker.

Vi valgte å stille en rekke spørsmål til advokatene som kunne gi oss svar på hva de mente om ulike temaer, og vi har også spurt om advokatenes bakgrunn. Vi kunne f eks skrevet mer om hvorvidt forskjeller i behandling/utfall av rettssaker er avhengige av advokatenes kjønn, alder og geografisk område for virksomhet. Vi har imidlertid kontrollert for disse variablene og funnet ut at det var høy eller lav verdi på variabelen «andel klienter med minoritetsbakgrunn» som hadde størst betydning for variasjon i svarene om negativ forskjellsbehandling. Kjønn og alder hadde f eks mindre

betydning for om advokatene synes at minoritetenes rettssikkerhet var truet i det norske rettsapparatet.

Vi har ikke redegjort for frekvensfordelingen på alle spørsmålene vi stilte i undersøkelsen. Årsaken til dette er at enkelte spørsmål er ganske like, og at svarene på enkelte spørsmål peker i samme retning. En annen grunn er plasshensyn. Vi har valgt å analysere svarene på de spørsmålene som vi mener er mest entydige, og som på en best måte viser variasjon i advokatenes opplevelser når det gjelder behandling av personer med minoritetsbakgrunn i det norske rettsvesen.

5- Veien videre – forslag til tiltak

Innledning

Foreliggende undersøkelse viser at personer med minoritetsbakgrunn ikke er sikret tilsvarende behandling i det norske rettsapparatet, som det personer med etnisk norsk bakgrunn får. Bakgrunnen for dette er i stor grad uakseptable holdninger og handlinger blant dommere, påtalemyndigheten (aktoratet) og advokater. Dette er funn som ikke bare gir grunnlag for ettertanke, men som også gir grunnlag for aktiv handling og iverksetting av tiltak.

Undersøkelsen dokumenterer at advokater har observert diskriminerende holdninger og atferd ved domstolene. Disse observasjonene innbefatter at dommere har forskjellsbehandlet parter med minoritetsbakgrunn ved opptreden i rettssalen og gjennom rettsavgjørelser. Også i forbindelse med tolkning er det observert en rekke forhold som undergraver etniske minoriteters rettssikkerhet og rett til likhet for loven. Spørreundersøkelsen dokumenterer videre at det er en utbredt oppfatning blant advokater at etnisk norske vitner beskriver en straffbar handling som mer brutal og graverende dersom tiltalte er en person med minoritetsbakgrunn. Dertil vurderer en stor andel av advokatene at foreldre med minoritetsbakgrunn behandles verre i barnevernsaker enn det etnisk norske foreldre gjør.

På bakgrunn av ovennevnte funn er det ikke overraskende at mer enn halvparten av advokatene som svarte på undersøkelsen, har en generell oppfatning av at diskriminering på grunnlag av etnisk opprinnelse og hudfarge finner sted ved norske domstoler.

En rettferdig og likeverdig behandling av alle ved domstolene uavhengig av etnisk opprinnelse, hudfarge og/eller religiøs overbevisning, er viktig for minoritetenes tillit til det norske samfunnet. Det er videre en viktig forutsetning for deres integrering og likestilling i samfunnet. En vellykket integrering og likestilling forutsetter at personer med minoritetsbakgrunn opplever at samfunnet, på alle nivåer, er villig til å innlemme og anse dem som fullverdige borgere. Likeverdig behandling i rettsapparatet er i denne sammenheng essensielt.

Rettsapparatet har en viktig forebyggende og reparerende rolle hva gjelder konflikter mellom mennesker. Dersom etniske minoriteter mister tilliten til at rettsapparatet kan ivareta denne samfunnsfunksjonen på en likeverdig måte, vil Norge få et alvorlig samfunnsproblem som kan medføre uheldige konsekvenser både for minoritetene og for majoriteten. Vi erfarer i vårt daglige arbeid at en mistillit til rettsapparatet allerede er forholdsvis utbredt blant etniske minoriteter i Norge. Denne mistilliten uttrykkes både av personer som er part i rettssaker og av personer som anmelder etnisk diskriminering til politiet. Den foreliggende spørreundersøkelsen viser dessverre at det finnes reelle grunner til at en slik mistillit til rettsapparatet har utviklet seg blant etniske minoriteter i Norge.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD har som målsetting å bidra til at prinsippet om «likhet for loven» opprettholdes i Norge. For å sikre dette må forbedringer til. Vi vil i det følgende fremsette noenforslag til tiltak for å sikre at Norge faktisk blir en rettsstat for alle.

Forslag til tiltak

Det juridiske studium

En større vekt på juristers holdninger, moral og etikk kunne med fordel vært inntatt i det juridiske studium. Dette for å utvikle slike holdninger i takt med utviklingen av fagkunnskap. Per i dag har disse tema en stemoderlig plass i undervisningen ved universitetene. Tilsvarende gjelder for den videreutdanning som tilbys jurister, advokater og dommere.

Det fremstår som særlig viktig i et fleretnisk samfunn, som Norge jo er, at aktørene i rettsapparatet er tilstrekkelig kjent med de nasjonale og internasjonale bestemmelsene vedrørende etnisk diskriminering. På bakgrunn av den sentrale plass i samtiden som problemstillinger vedrørende etnisk diskriminering og likestilling har, mener vi at det er nødvendig at fremtidens rettshåndhevere gjennom grunnutdanningen forberedes på å virke i et fleretnisk samfunn.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at juridiske problemstillinger vedrørende etnisk diskriminering bør tas inn som en obligatorisk del av det juridiske studium i Norge. Målet er at alle som gjennomgår det juridiske studium får en introduksjon i materielle og prosessuelle regler om etnisk diskriminering, samt etiske og retts sosiologiske problemstillinger vedrørende dette.

Etterutdanning

Diskriminering som juridisk problemstilling bør etter vår oppfatning også innlemmes i det kurstilbudet som Juristenes Utdannings senter tilbyr ferdig utdannede jurister og advokater. Hva gjelder dommere og juristene ved påtalemyndigheten, ser vi imidlertid behov for en særskilt etterutdanningsinnsats. I motsetning til advokatene som har et liberalt yrke, innehar disse offentlige embeter og forvalter samfunnets sterkeste maktmidler på vegne av allmennheten. Det er særlig viktig at disse utfører sitt yrke uten at personer forskjellsbehandles på grunn av etnisitet og at de dessuten er oppmerksomme på de juridiske problemstillinger som diskriminering reiser.

Rekruttering av legdommere med minoritetsbakgrunn

Det oppstilles som et krav til legdommere og lagrette- medlemmer at de må anses for å være «særlig skikket til vervet», jfr domstolsloven § 76. Bakgrunnen for dette er at også de lege dommere opptrer som dommere og at de derfor ikke bør velges ut tilfeldig og/eller vilkårlig. Det følger videre av forskrifter til domstolsloven at «Det er É naturlig at personer med ulik etnisk bakgrunn velges inn, dersom de har gode norskkunnskaper og for øvrig tilfredsstillende domstolslovens krav til skikkethet.».

Det er per i dag svært få legdommere med innvandrers- bakgrunn i det norske rettsvesen. En undersøkelse foretatt ved Borgarting lagmannsrett viser f eks at kun 1,56% av meddommerne har navn med opphav utenfor Norden. rsakene til dette vet vi per i dag lite om. Manglende tillit til at norskkunnskapene er gode nok hos minoritets- gruppene kan være en årsak. En annen årsak kan være at kvalifiserte personer med minoritetsbakgrunn, ikke når gjennom de kanaler som brukes for å rekruttere legdommere i dag. Legdommere rekrutteres per i dag i hovedsak via de politiske partiene. I de fleste partiene er det få medlemmer med minoritetsbakgrunn. Vår erfaring er at langt flere personer med minoritetsbakgrunn er engasjert i frivillige organsasjoner, og vi mener at det bør vurderes å rekruttere legdommere også via disse organisasjonenes medlemslister.

Gode norskkunnskaper må være en forutsetning for virke som lagrettemedlem og legdommer. Senteret og OMOD mener imidlertid at mange personer med innvandrersbakgrunn innehar slike kunnskaper og derfor av den grunn ikke er diskvalifisert fra et verv som legdommer. Vi mener videre at f eks Justisdepartementet bør oppfordre personer med minoritetsbakgrunn til å melde seg som kandidater til verv som legdommer. Man ville på denne måten få kandidater som både hadde lyst på slikt tillitsverv og som dessuten kunne tilføre domstolene et nødvendig men per i dag manglende element.

Flere legdommere med minoritetsbakgrunn vil etter vår oppfatning i seg selv medføre økt tillit til rettsapparatet fra minoritetenes side. Dette ville også bidra til at flere opplever å bli dømt av sine egne. Ø noe som jo er hoved- begrunnelsen bak opprettholdelsen av systemet med legdommere i rettsapparatet.

Rekruttering av lege dommere med minoritetsbakgrunn forutsetter imidlertid også vilje til å påta seg slike verv i minoritetsgruppene. Senteret og OMOD oppfordrer personer med minoritetsbakgrunn til å prioritere deltakelse på en så viktig samfunnsarena som retts- apparatet er.

Holdninger blant legdommere

Legmannselementet har en vesentlig plass i norske domstoler. Med dette menes at personer uten juridisk bakgrunn deltar i rettens avgjørelser på linje med fag- dommerne. Legdommerne vil ikke få ta del i under- visningstilbudet skissert ovenfor. Eventuelle uakseptable holdninger overfor minoriteter blant legdommerne må søkes endret ved holdningsskapende tiltak rettet mot samfunnet generelt. Senteret og OMOD ser imidlertid behov for enkelte tiltak som kan styrke legdommernes kunnskaper og holdninger vedrørende etnisk diskrimi- nering.

Særlig gjelder dette for legdommernes delaktighet i bevisvurderingen. Det bør etter vår mening innføres som en regel at fagdommeren, i saker hvor personer med minoritetsbakgrunn er involvert, understreker for legdommerne at de involvertes etniske opprinnelse er uten betydning for sakens utfall.

Retningslinjer for bruk av tolk

Som fremholdt i kapittel om rettssikkerhet og bruk av tolk på side 23 flg. er bruk av tolk og kvaliteten på tolkingen av avgjørende betydning for minoriteters rettssikkerhet. På bakgrunn av dette og fordi undersøkelsen både viser at tolk benyttes i for liten utstrekning og at kvaliteten på tolketjenesten ofte er dårlig, bør det utarbeides retningslinjer for bruk av tolk. Slike retningslinjer bør bli å angi når tolk skal brukes og hvilke kvalifikasjoner som skal stilles til de tolkene som benyttes i rettsapparatet.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD mener at retningslinjer for bruk av tolk vil medføre at tolk i større grad blir benyttet under hovedforhandlingen når en eller flere av aktørene er minoritetsspråklige. Videre mener vi at en klargjøring av hvilke kvalifikasjoner som skal kreves av tolker, vil medføre at den tolketjeneste som tilbys blir mer lik for alle og også av høyere kvalitet enn hva man per i dag kan finne eksempler på i rettsapparatet.

Etiske retningslinjer for dommere

I de tilfeller hvor en eller flere av aktørene under en hovedforhandling gir uttrykk for uakseptable holdninger overfor personer med minoritetsbakgrunn, bør dommeren gripe inn. Dette både for å fastslå at slike holdninger ikke aksepteres at kommer til uttrykk i retten og for å stadfeste at uakseptable holdninger overfor minoriteter er irrelevante for rettens avgjørelse.

Senteret og OMOD erfarer at dommerene i liten utstrekning griper inn overfor uttalelser som ovenfor nevnt. For å endre dette mener vi at slik inngripen bør forankres i de etiske retningslinjer som gjelder for utføring av dommergjerningen. Dette vil kunne bevisstgjøre dommerne på at visse uttalelser bør det reageres på.

Menneskerettigheter i Norge

Institutt for menneskerettigheter blir gitt status som nasjonalt institusjon for menneskerettigheter i 2001. Som en følge av dette vil man forske på hvordan situasjonen er for menneskerettigheter i Norge. Det er per i dag ikke kjent hvilke menneskerettighetsforpliktelser og hvilke samfunnsområder som skal omfattes av forskningen ved Instituttet.

Prinsippet om «likhet for loven» er en sentral menneskerettighet som det forut for denne undersøkelsen ikke er forsket på overhodet. Funnene som presenteres i denne undersøkelsen gir etter vår mening grunnlag for videre forskning. Vi mener at Institutt for menneskerettigheters studier av menneskerettigheter i Norge bør omfatte studier av diskriminering i rettsapparatet.

Videre forskning

Avhengig av hvorvidt og eventuelt i hvilken grad Institutt for menneskerettigheter ønsker å forske på problemstillinger knyttet til diskriminering i rettsapparatet, mener Senteret og OMOD at også andre forskningsinstitusjoner bør gå videre med problemstillinger presentert i denne rapporten.

6- Vedlegg

6.1 Brev til advokatene i Norge

Til advokater i Norge

Deres ref

Vår ref
99/00199

Dato
9. november 1999

Senter mot etnisk diskriminering er et uavhengig forvaltningsorgan som ble opprettet ved kgl. res. 11.09.98. Senteret har to hovedoppgaver. Vi skal kartlegge omfanget av diskrimineringsproblemet i Norge, og vi skal dessuten yte rettshjelp til personer som føler seg diskriminert på grunn av trosbekjennelse, rase, hudfarge, eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Ytterligere informasjon om Senteret kan De finne på våre hjemmesider på Internett.

Behandles Ola og Mohammed LIKT ved norske domstoler?

Senter mot etnisk diskriminering har gjennom sin rettshjelpsvirksomhet sett eksempler på og fått signaler om at personer med minoritetsbakgrunn ikke får tilsvarende behandling i rettsapparatet som etnisk norske. Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) har tilsvarende erfaringer som Senteret. Med "personer med minoritetsbakgrunn" menes personer med innvandrerbakgrunn, religiøse minoriteter og nasjonale minoriteter som f.eks. samer, kvener, tater og sigøynere.

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art 6, jfr art 14, gir enhver rett til å få sin sak behandlet i rettsapparatet uten diskriminering av noe slag. Med "diskriminering" menes i denne sammenheng negativ forskjellsbehandling på grunn av en persons etniske opprinnelse, hudfarge eller religiøse overbevisning. Norge er forpliktet til å overholde menneskerettighetene.

På bakgrunn av ovennevnte vil vi nå, for første gang i Norge, undersøke hvordan advokater oppfatter rettsvesenet vis a vis minoriteter. Undersøkelsen skal bidra til å sette søkelys på problemstillingen og å kartlegge hvorvidt personer med minoritetsbakgrunn får samme behandling som etniske nordmenn, når saker føres for domstolene.

Senter mot etnisk diskriminering og OMOD ber Dem om å besvare vedlagte spørreskjema og returnere det til Senteret innen 03.12.99. Vi takker på forhånd for at De tok dem tid til dette.

Med vennlig hilsen

Manuela Ramin Osmundsen
daglig leder

Åshild Schmidt
rådgiver

Prinsensg. 22, Postboks 677 Sentrum, 0106 OSLO
Tlf. 22 24 69 70 Faks 22 24 69 72
E-post: s-m-c-d@online.no, <http://www.smed.no>
Org. nr. 980 173 267

1807 07/99/AAA

6.2 Spørreskjema, side 1

SPØRRESKJEMA

(Understrek eller sett ring rundt det alternativ som passer.)

1. Deres kjønn: *Kvinne* *Mann*
2. Hvor lenge har De praktisert som advokat? _____ (Ca år)
3. Geografisk område for Deres virksomhet: _____
4. Hvor stor andel av Deres klienter, i saker som føres for retten, har innvandrers-/minoritetsbakgrunn? _____ (Ca i prosent)
5. Har De tenkt på at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Hudfarge	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Religiøs overbevisning	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
6. Tror De at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha betydning for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Hudfarge	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
Religiøs overbevisning	<i>Ja</i>	<i>Nei</i>	<i>Vet ikke</i>
7. Forutsetning: De har svart "ja" på et eller flere av spørsmålene under punkt 6. Hvor stor betydning tror De at elementer som etnisk opprinnelse, hudfarge eller religiøs overbevisning kan ha for sakens behandling og/eller utfall i rettsapparatet?

Etnisk opprinnelse	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>
Hudfarge	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>
Religiøs overbevisning	<i>Mye</i>	<i>Noe</i>	<i>Lite</i>
8. Har De opplevd klimaet i rettssalen som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

<i>Mye bedre</i>	<i>Noe bedre</i>	<i>Likt</i>	<i>Noe dårligere</i>	<i>Mye dårligere</i>	<i>Vet ikke</i>
------------------	------------------	-------------	----------------------	----------------------	-----------------
9. Forutsetning: De har opplevd klimaet i rettssalen som annerledes, jfr Deres svar på sp. 8. Hvor ofte har De opplevd at klimaet i rettssalen er annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

<i>Svært ofte</i>	<i>Ofte</i>	<i>Sjelden</i>	<i>Vet ikke</i>
-------------------	-------------	----------------	-----------------

6.3 Spørreskjema, side 2

10. Hvordan har De opplevd dommerens/-es opptreden når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Mye mildere Noe mildere Likebehandling Noe strengere Mye strengere Vet ikke

11. Har De opplevd rettens avgjørelse som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn?

Mye mildere Noe mildere Lik Noe strengere Mye strengere Vet ikke

12. Forutsetning: De har opplevd rettens avgjørelse som annerledes når en eller flere av partene har minoritetsbakgrunn, jfr Deres svar på sp. 11.
Hvor ofte har De opplevd at rettens avgjørelse er annerledes?

Svært ofte Ofte Sjelden Vet ikke

13. Har De opplevd at fordomsfulle holdninger til personer med minoritetsbakgrunn er kommet til uttrykk under sakens behandling i rettsapparatet?

Ja Nei (Hvis "ja", svar også på 13.A til 13.D.)

13.A. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos dommeren?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.B. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos aktor?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.C. Har slike holdninger kommet til uttrykk hos motpartens advokat?

Klart til uttrykk Til uttrykk Indirekte til uttrykk Nei

13.D. Beskriv kort på hvilken måte dette kom til uttrykk og gjerne i hvilken instans/hvor du har opplevd slike holdninger.

14. Tror De at etnisk norske vitner, i straffesaker hvor tiltalte har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende (br/gr) enn i tilsvarende tilfeller hvor den tiltalte er etnisk norsk?

Mye mindre br/gr Noe mindre br/gr Likt Noe mer br/gr Mye mer br/gr Vet ikke

15. Tror De at vitner med minoritetsbakgrunn, i straffesaker hvor tiltalte også har minoritetsbakgrunn, beskriver den straffbare handling som mer brutal eller graverende (br/gr) enn i tilsvarende tilfeller hvor den tiltalte er etnisk norsk?

Mye mindre br/gr Noe mindre br/gr Likt Noe mer br/gr Mye mer br/gr Vet ikke

6.4 Spørreskjema, side 3

16. Forutsetning: sakens faktum inneholder et diskrimineringsmoment med juridisk relevans. Tror De at det ville være vanskelig å få medhold i saken dersom den prosederes på et rettsgrunnlag som anklager motparten for å ha handlet diskriminerende eller for å ha diskriminerende eller uakseptable holdninger overfor personer med minoritetsbakgrunn?

Mye vanskeligere Litt vanskeligere Likt Litt lettere Mye lettere Vet ikke

17. Forutsetning: tilsvarende som i 16.

Dersom det er mulig ville De prosedert saken uten å vektlegge det diskriminerende element?

Ja Nei Vet ikke

18. Forutsetning: De har svart "ja" på spørsmål 17.

Hvorfor ville De prosedert saken uten å vektlegge det etniske element?

19. Har De opplevd manglende bruk av tolk som et problem i saker hvor språklige minoriteter (f eks innvandrere og/eller nasjonale minoriteter) er parter eller opptrer som vitner?

Svært problematisk Problematisk Ikke problematisk Vet ikke

20. Har De opplevd konflikt /-er med dommeren /-e om nødvendigheten av å bruke tolk?

Ja Nei Har ikke hatt behov for tolk

21. Forutsetning: Det brukes tolk under sakens behandling i retten.

Har De opplevd kvaliteten på tolkningen som et rettssikkerhetsproblem?

Ja Nei Vet ikke

22. Forutsetning: Det brukes tolk under sakens behandling i retten.

Har De opplevd at tolken ikke får utført sitt arbeid på en tilfredsstillende måte på grunn av at dommeren er utålmodig og presser forhandlingene fremover?

Ja Nei Vet ikke

23. Forutsetning: De arbeider med barnerett og/eller barnevernrett.

Mener De at foreldre med minoritetsbakgrunn i saker vedrørende barnerett/barnevernrett behandles annerledes på grunn av deres kulturelle bakgrunn enn etnisk norske foreldre?

Mye bedre Noe bedre Likebehandling Noe verre Mye verre Vet ikke